SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 46

Uredništvo: Francuska 7 tel. 28-098
Administracija: Francuska 5 tel. 28-190

BEOGRAD, UTORAK 14 NOVEMAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

GOVOR NA PLENUMU NACIONALNOG KOMITETA JUGOSLAVIJE ZA ODBRANU MIRA

JUGOSLAVIJA I MIR

Miroslav Krleža

Drugovi, zemlja naša nalazi se u centru pažnje čitavog svijeta. Na udaru mržnje, tako slijepe i tako strastvene, kao možda još nikada u našoj prošlosti, naša zemlja, naši ljudi, čitav naš narod vrši svoj svakodnevni posao takvim mirom te se nekome od zapadnoevropskih posjetilaca pričinilo da to i nije nikakva smirenost nego nehaj, kao što se taj putnik izvoleo izraziti: »nehaj istočnjačkog fatalizma«. Tačna je opservacija da se mi spram ove kampanje koja nam u ime socijalizma i internacionale prijeti vješalima i topovima, odnosimo zaista smireno te mislim da nije pretjerano ako se kaže, dostojanstveno.

Taj naš superioran stav, ta naša moralno intelektualna atitida spram elementarne bujice mržnje i prijetnji, spram ovog vihora koji zviždi oko naše lađe (da upotrebim lenjinsku frazu »čudestveno odvratno«) ta naša dostojanstvena uzvišenost nema u sebi ničeg fatalističkog. To nije fatalizam, to je samosvijest sazdana na našem historijskom iskustvu, da su nam stoljećima prijetili vješalima i topovima i da su bezbrojni naši krvnici nestali u požaru i u dimu historije ,a naš narod da uprkos svemu danas — ipak — izgrađuje svoj vlastiti socijalizam.

Staljinska Rusija prijeti nam ratom u ime međunarodne, boljševičke solidarnosti, u ime jednog vojničkog bloka od nekoliko desetaka milijuna pušaka. Ovoj našoj maloj zemlji, koja tek što se spasila iz jednog historijskog brodoloma, oni prijete umorstvom i to umorstvom najodvratnijim, umorstvom pravnim, na temelju cinički falsifikovane političke smrtne osude. Megafoni ove propagande političkog umorstva prijete nam, kao što je dobro primjetio drug Kardelj u Lejk Saksesu: dvadeset četiri sata na dan, da smo »baluardo strategico«, placdarm imperijalizma, da smo atlantska vojnička baza najvećeg stila, da smo — u jednu riječ — plaćeni palikuće za račun financijalnih potpaljivača trećeg svjetskog rata.

Mi znamo — po crti svoje vlastite savjesti — na liniji svog svakodnevnog iskustva, na temelju poznavanja naše historijske i suvremene stvarnosti, da to nije istina.

Nije istina da ova naša zemlja sprema rat.

Na ovim cestama koje spajaju Dunav sa Solunom i Alpe sa Venecijom, na ovim našim cestama koje su vjekovima gazila tuđinska kopita na svome putu u Carigrad i na Jadran (i obratno), ova zemlja, kroz koju su proputovali gotovo svi evropski ratovi za posljednjih devet stoljeća, bila je uvijek ratnom žrtvom, a nikada palikuća ili napadač stranih i tuđih granica.

Gospodi štokholmskim i moskovskim pacifistima, koja se sastaju u Varšavi, da bi tamo odsvirala svoju, zaista dosadnu gramofonsku ploču o tome kako Tito lično, kao međunarodni agent provokator sprema treću imperijalističku vojnu, treba da se kaže s ovoga mjesta da svijesno ne govore istinu, to jest da lažu.

Mi smo materijalisti i mi svi znamo veoma dobro, da ratovi ne padaju s neba kao anđeli u apokalipsi. Ratovi su solidne zemaljske pojave i valja ih prema tome tumačiti zemaljski. Kada je riječ o trećem eventualnom svjetskom ratu, ne treba ga uzeti izolovana, kao da taj rat ne bi bio organski vezan o Drugi svjetski rat, isto tako kao što se ni Drugi svjetski rat ne može definisati bez Prvog svjetskog rata. Sva tri rata, dakle, vezana su horizontalno i vertikalno, politički, ekonomski pa prema tome i misaono o čitavu jednu strukturu ekonomskih i moralno-intelektualnih problema. Govoriti, prema tome, o Titu, da je upravo on izolovano, lično, agent provokator trećeg svjetskog rata, u najmanju ruku je naivno, da ne kažem neinteligentno, a marksističkih glava svakako nedostojno.

Nije nam da dajemo prognoze o eventualnoj kataklizmi. Sve što bi se o tome moglo reći bila bi samo parafraza poznatog Engelsovog predgovora brošuri Sigismunda Borghajma: »Zur Erinnerung für die deutchen Mordspatrioten 1806-7« (Nemačkim rodoljubima ubicama — na spomen).

Engels god. 1887, dvadesetsedam godina prije Prvog svetskog rata — daje svoju proročansku prognozu međunarodne katastrofe iz god. 1914 i 1918 ovim riječima: »Bio bi to svjetski rat neviđenih razmjera i snage. Osam do deset milijuna vojnika klat će jedan drugoga i izjest će i ogoliti čitavu Evropu tako kao što je nijesu opustošila još nikada jata biblijskih skakavaca. Opustošenje nalik na ono iz 30-godišnjeg rata, protegnuto na vremenski raspon od 3-4 godine, proširit će se preko čitavog evropskog kontinenta, glad, epidemije, sveopća klonulost armija i narodnih gomila, izazvana okrutnom bijedom i patnjom masa, beznadan metež evropskog vještačkog mehanizma u trgovini, u industriji i u kreditima, sve će se to svršiti sveopćim bankrotom. Slom starih država i slom starinske državotvorne rutinirane mudrosti, slom tako fatalan te će se krune valjati po trotoarima, a ne će biti nikoga ko bi htio da ih pridigne; apsolutno je nemoguće predvidjeti kako će se to svršiti i ko će ispasti kao pobjednik iz ove borbe. Samo je jedan rezultat apsolutno siguran: sveopća klonulost masa i armija i stvaranje uslova za konačnu pobjedu radničke klase«.

Na temelju iskustva Drugog svjetskog rata mi znamo da se varijanta ove Engelsove prognoze ostvarila u

(Crtež Pjera Križanića)
Miroslav Krleža

dvostrukim dimenzijama: mjesto 2-3 godine, drugi svjetski rat trajao šest punih godina, a mjesto 10 milijuna vojnika klalo se 20 do 30 milijuna. Bankrot evropskog mehanizma trgovine i industrije i kredita bio je isto tako dvostruko veći od onoga iz godine 1918. Sveopća klonulost i rezignacija masa i armija u Drugom svjetskom ratu bila je duplo tako intenzivna od one koncem 1918. Udvostručimo li ove cifre na 10 do 20 godina trajanja, pomnožimo broj vojnika na 40 ili 60 milijuna, povećamo li pojam evropskog ekonomskog bankrota na interkontinentalne razmjere, to bi otprilike mogla da bude jedna od varijanata za prognozu trećeg svjetskog rata, za koji je danas (po Engelsu) »apsolutno nemoguće predvidjeti kako će se to sve svršiti«...

Jedini rezultat iz katastrofe Prvog svjetskog rata 1914-1918, za koji je Engels pretpostavio da je »apsolutno siguran«, a to je »stvaranje uslova za konačnu pobjedu radničke klase«, taj jedini rezultat ostvario je Lenjin na ruskom sektoru, Oktobarskom revolucijom.

Jedini socijalistički rezultat u katastrofi Drugog svjetskog rata na našem terenu bila je Titova revolucija bila je revolucija koju je ostvarila KPJ i koju svi mi danas pretvaramo u konstruktivno, socijalističko, arhitektonsko djelo od historijskog značenja. I kada nam danas govore da smo potpaljivači novog svjetskog rata za račun imperijalista i kada nam prijete ratom, smrću i vješalima samo zato, jer izgrađujemo svoj vlastiti socijalizam, kada te naše samozatajne revolucionarne napore kleveću kao fašizam i oligarhiju, mi znamo da to nije istina. Ti isti ljudi, koji su pjevali ode Titovu konju, pišu danas o konjaniku da je špijun, imperijalistički agent i ubica.

Govoriti o progrozi trećeg svjetskog rata, »apsolutno je nemoguće«, ali je isto tako apsolutno sigurno i apsolutno logično da se na lažima i umorstvima ne stvaraju uslovi za pobjedu radničke klase u međunarodnim omjerima.

Ako je vjerovatno da bi taj treći svjetski rat mogao da svrši razaranjem svih sredstava ne samo evropske nego i međunarodne proizvodnje i ako je vjerovatno da bi takva katastrofa mogla da izazove sveopći bankrot ne samo produkcije nego i intelektualne superstrukture, onda isto tako nije vjerovatno da bi metode nemoralnog, bezidejnog i kriminalnog terora kakav se danas upotrebljava protiv naše zemlje mogle da prevladaju onaj haos koji ponovno prijeti čitavoj civilizaciji. Jer ovo što se danas govori o nama, o Titu, o Politbirou naše Partije, o čitavoj našoj zemlji sa strane partija i država organiziranih pod ruskom kontrolom, to su metode razbojničke a nisu socijalističke. To je bezidejno nasilje a ne socijalizam.

U Inauguralnoj adresi Prve internacionale, Marks je u pitanjima vanjske politike preporučio narodima direktivu moralnu, t. j. Marks kaže, da bi najbolje bilo kada bi se narodi pridržavali načela da se proglase jednostavni zakoni morala i prava, kakvi upravljaju odnosima pojedinaca, koji bi isto tako imali da budu osnovnim zakonima u odnosima međunarodnim.

Politika naše zemlje, t. j. politika druga Tita Centralnog komiteta KP Jugoslavije, t. j. politika mira i mirne socijalističke izgradnje, jedini nam je garantom naše egzistencije. Po dubokom zakonu našeg vlastitog vitaliteta, po kome smo preživjeli Carigrad i Rim, Vatikan i Lateran, Mletke i Aachen, i Beč i Budim, po tragičnom iskustvu naše prošlosti mi stojimo danas pred historijom spokojni, vjerujući sa Titom u pobjedu razuma, istine i mira.

Bilo je takvih ratova u historiji koji su odigrali ulogu kao »historijske lokomotive progresa«, ali da je ovaj moskovski rat koji nam prijeti uništenjem lokomotiva smrti to je izvan sumnje. Da je ta lokomotiva rakošijevske i anapaukerovske karikature socijalizma, da je to lokomotiva koja donosi narodima Rajkova vješala kao simbol slobode, to je jasno danas svima socijalistima svijeta koje optužuju zbog titoizma. Taj rat pretstavlja negaciju svih socijalističkih principa logike i morala i on je prema tome danas opasnost po evropsku socijalističku civilizaciju. Mirovna politika naše države, kakvu danas sprovodi naša delegacija pred Ujedinjenim narodima, politika je kojom se koeficijent opasnosti svodi na onaj realan minimum, koji je, kako stvari stoje, danas, jedino ostvarljiv. Tu politiku mira koju danas sprovode maršal Tito i CK KPJ i ministar Kardelj u Lejk Saksesu mi pozdravljamo sa našim najdubljim pacifističkim simpatijama u nadi da će svima snagama reakcije uprkos pobijediti zdrav razum na korist našu i budućih pokoljenja čitavog čovječanstva.

KOLARČEV NARODNI UNIVERZITET TEŽI NAVIŠE

Isidora Sekulić

Je li nivo te ustanove dosada stojao nisko? Ne; ta naša dosta ugledna kulturna kuća nije nikada malaksavala; u toj kući ima živa snaga, znaju to svi koji su u njoj radili ili rade. Kad je bombardovana Zadužbina plamsala, puckala, pušila se, gledali smo i to nekako s verom onoga srednjovekovnoga čoveka koji je znao da za pravdu ima da pođe na lomaču i govorili smo njegovim rečima: U dobri čas i to! ja volim vatru! Zaista, u dobri čas je u duši Ilije Milosavljević iz sela Kolara krenula misao kulturne ustanove za sve slojeve društva. U dobri čas je zgrada ozidana i proradila. U dobrim rukama je bila i pre i posle rata. U dobri čas, verujemo, održan je sastanak Odbora Zadužbine i proširenoga radnoga kolektiva, Kolegijuma, sastanak sa svega jednom tačkom dnevnoga reda. U dobar čas i to, i za dobar znamen našim uobičajenim dnevnim redovima čiji se kraj ili ne dostigne, ili u opštem zamoru prokune. Jedna tačka dnevnog reda bila je: podići nivo nastavničkoga i izvođačkoga rada, dakle nivo u svima granama rada, u svakoj funkciji onih na estradi i onih u parteru slušaonice. Tu i takvu jedinu tačku dnevnoga reda postavio je pretsednik Odbora, profesor A. Belić. A ko će podmašiti i podići naviše teret? Ljudi, kolektiv Odbora i Kolegijuma, saradnici kuće, u koje spadaju i slušaoci. Neka se slušaoci ne čude kad im, evo, poručujemo da oni nisu pasivni deo procesa. Gde god su nivo rada i dejstvo od rada visoki, nema prisutnoga čoveka koji bi mogao biti pasivan.

Pomenuti Odbor i Kolegijum, naravno, svi na raznim stranama već zaposleni — zaduženi, kako se to danas strogo i pravilno kaže — imaju da se zaposle još korak dalje, još napor više. Mi s tim u vezi nećemo kazati poznatu ironičnu: možda je čovek guma elastika; mi ćemo kazati, i iz rođenoga iskustva, da čovek ima obim i volumen mnogo veći no što sluti sve dokle god ne radi mnogo, vrlo mnogo. Pretsednik nam je, uz smešak rekao: »Malo žrtve, drugovi! drukčije ne ide. A zna pretsednik vrlo dobro, kao i mi svi što znamo, da »malo žrtve« ne postoji ni u teoriji ni u ostvarenju, jer žrtva onda ne bi bila žrtva. Kako nije bilo druge tačke dnevnoga reda, nismo imali kud da zamaknemo; dakle su, logično i neizbežno, sakupljeni počeli ne da ovo ono predlažu, nego da u jednom pravcu pitaju. Pitaju oni, koji su već uprli oči u zadatak. Pretsednik retko vičan čovek pretsednikovanju uz jednu tačku dnevnog reda, odgovara mirno i vrlo kratko, to jest, elegantnim pokretom vam odmah dobaci vašu loptu natrag. Ubrzo je bilo jasno da zaključak izrasta sam po sebi, i kaže: Valja se zaposliti dalje, sastaviti snage i mišice, i ho-ruk! Zanimljivo je bilo gledati onaj zbor raznih fiziognomija, doba starosti, profesija i simpatija. Vrsta lekcije iz humanizma. Ali ne onaj nekadašnji humanizam: u kabinetu, i iz kabineta. Sada, evo puna soba ljudi od vrlo visokih položaja, trepću očima od brige, ali nešto odaje da će podmašiti, složno dići jedan komplikovan mehanizam rada, i na reč ho-ruk podići ga još malo više.

U norveškom pomorskom gradu čekali smo na obali da vidimo kako će nov brod kliznuti po suhu, pa zaploviti na talasima, poprskati se živom mokrom penom od čipaka. Sve nam se čini da se već trese od pokreta ogromni labud. Srce nam u ustima, niko ne sme vilice da rastaži. Nešto je tad negde zašištalo, pa stade da vrti i tare; čekrci neki zapevali, mašina neka stade da huji. Jedan marljivi kolektivić od onih koji su sagradili džina, iskoči tada i baci se na jednu veliku polugu. Podbočiše, odbočiše, uglaviše se u neki skoro strašan mah. Ho-ruk! Dok smo mi progutali srca i zinuli, brod, eno, udešava ritam svoj na vodi, a gde je maločas stojao, zjapi ogromna praznina, i po njoj veselo skakuću oni što su maločas bili skoro strašni na onoj poluzi, na teško odgovornom poslu... Harmonija ljudskih napora, to je dinamika, ali i etika i estetika. Ona odgovorna svest koja se javlja kroz magičnu reč ho-ruk valjda bi, kad bi je samo mogla dočepati, pomogla i zemljinoj osovini. Nešto vasionsko ima u moći složenoga ljudskoga kolektiva.

Kolarčeva ustanova bila je u jedan mah najživlja kuća u Beogradu. Od samoga jutra razne probe za priredbe; oko jedanaest neki skupovi, od četiri-pet pa do ponoći vrvi svet napolje i unutra na dva ulaza i na dva izlaza. I sve je to bilo manje više škola, nastava, dizanje na bolji nivo. Sad, zadatak je da se ceo taj aparat, kao onaj brod, naveze na još moćniji element. Treba programe i metode izabrati; predavače, tumače i izdavače oduševiti; iz slušalaca kulturnu volju izmamiti. Sve to zajedno, i jednom rečju, pitanje je v r e d n o s t i, pitanje k v a l i t e t a, na sve strane. Čovečanstvo je veliki izum izumelo kada je pronašlo i d e j u v r e d n o s t i. Od rođenja te ideje počinje odlučan razvoj čovekove svesti na visoku nivou, počinje uspon u moralu, u radu, u produkciji, u stvaralaštvu, u kritici, u otporima. Oživeti moramo u sebi ideju vrednosti svi koji težimo da se na viši nivo ispne rad u Kolarčevu narodnom univerzitetu. Svi. Slušaoci, brojem i kulturnom voljom svojom dižu smisao ustanove; predavači, spremom svojom i lepom formom spojih predavanja dižu i smisao i kvalitet nastave; izvođači umetničkih priredaba, to je praznik kuće i svih ukućana. Sve to vezuje jedan živac. Od slušalaca dolaze želje i potrebe, od predavača i izvođača utoljenja. To je kao neki dialog akcije: ho-ruk odovud, ho-ruk odonud. Kritika odavde, kritika odande. Ali ne kritika od dva i četiri štampana stupca, nego kritika pravih i strasnih rad nika koja ima samo naslov i potpis. »Držite, izdržite! — Ne valja! — Sad je dobro,, ne upuštajte za živu glavu! — Potegnite jače, probudite se iz temelja! — Čutite! ko ne zna ćutati, ne zna ni raditi.

Aristodem, u jednom Platonovu tekstu, dobro se najeo i napio, pa zadremao i zaspao, kao i još nekolicina uz trpezu za kojom se, kod starih Grka i Rimljana, poluležeći sedelo. Pa se Aristodem trgao: onako bunovan vidi ipak i razume: da svi spavaju, samo Sokrat i Aristofan, dve najveće vrednosti, budni nastavljaju diskusiju sinoć započetu. Pitaju se, traže, uzajamno kritikuju, dižu vrednost čovečjeg uma. Snažan simbol: oni koji bdiju i neumorno rade. I kako su nekada davno Grci tako počeli, ceo svet do danas nastavlja da dže vrednosti i nivo života. To bi sad hteo i Kolarčev narodni univerzitet: da bdije, da mnogo radi, da sve bolje radi.

Mirko Vujačić:

Fruškogorsko predvečerje

Fruška Gora miriše na mrtvu jesen mirisom dotrajalog lišća. Lagan dašak vjetra sažaljivo, kao da se plaši da ne povrijedi lisne drške udara u gustiš gore. Čujemo pritužne akorde užutjele, kasne jeseni.

Ali vjetar opet na mahove, kao gnjevan, izazvan nečim nevidljivim, zabrunda i opustoši listove što kao vazdušasti, žuti medaljoni padaju po ozebloj travi. A na brijegu, tamo na vjetrometini, jedna lipova grana stalno se otima vihoru što je omahuje. Ona je pred njim slaba, nejaka. Njene se grančice pletu jedna oko druge, pletu se i uvijaju, a on ih ćudljivo rasplijeće, po koju otkine i nosi negdje u nevidljiv prostor. Lišće joj je već davno opustošio a grana se brani, uvija gola, nemoćna. Žao mi je te lipove grane, tih vitkih nejakih ljetorasta. Ona je do nedavno po travnoj ledini, pijanoj od mirisa fruškogorskih, spuštala sjenku, treperila lišćem i čuvala četiri mlade ptice u novo svijenom gnijezdu. Pod njom su se sreli dvoje mladih čobana i jedno drugom ogledali se u zenicama. Trgali su lišće i vrijeđali granu a nijesu primijetili ni ptice ni gnijezdo. Oni to nijesu vidjeli u zanosu mladosti. Pretekli su ih ljubav i proljeće! Gdje li su čobani? Možda pire vatre u fruškogorskim kolibama i slušaju kako vjetar vrše po slamnim krovovima. I ptice su poletjele. Gdje li su ptice? Možda cepte negdje u mokrom ozeblom granju i drijemaju u mrtvu jesen skvašenih, slabih krila? Ili su odletjele daleko na jug: za suncem, za morem! Šetaju li negdje po pijesku blagog jadranskog žala ili im krila zvone nad talasima što načinju i rune obalu? A lišće poleglo ispod grane, lijepi se za zemlju, ćuti i zebe bespomoćno. Ah, žao mi je što nikada više neće biti zeleno, ni sjenku neće dati, niti će kroz sebe puštati mjedene strelice sunca da se tope u nabujaloj planinskoj travi! Grana sama čami, otima se vjetru, boji se zime i u ozeblom sićušnom pazuhu čuva pupoljak da ponovo na proljeće zapjeva zelenilom i mirisom. Grana je sama: čobani se udaljili, ptice odletjele, a lišće vjetar pokupio! Grana je sama, ječi, a vjetrovi se njome igraju i ne daju joj mira!

Nad Fruškom Gorom natušteno, zadimljeno, mrko nebo kao da je sačinjeno od hajdučkih obrva. Plove oblaci nad Panonijom surovi i umorni, plove i spremaju se da iz crnih vedara prospu kišu na zaspale oranice, na bijela krda ovaca, na čobane, na Dunav što se usidrio i okamenio na vojvođanskoj zemlji debelici. Plove zgusnuta runa i nigdje im kraja, a ispod njih, tamo u daljini, grabe »Minapolisi« po zadružnim njivama i za sobom ostavljaju crne prostirke site podfruškogorske zemlje; grabe oblacima i poznom danu jeseni, ostavljaju klijanja, da dođe otežalo klasje i zvonjava žita na večernjaku.

Kroz šipražje, ispod Stražilova sopti voz, jekti, ostavlja garave grive za sobom i nosi, nosi ljude i pjesme... Na raskrsnici čekaju se njih dvoje: zbunjeni ili od radosti, ili od žute jeseni, ili od oblaka što otvaraju prve pljuskove, ili od strujanja panonskih prvih košava? Krave žure ka stajama, vimena im mirišu na jesenju varevinu; a ždralovi se dozivaju iznad oblaka, hitaju, zatežu tetive na krilima i granaju se u sive niske ispod spuštenog neba. Bijelac konj vilastih nogu razigrava se, mjeri poljanu i kopitima potire suvu jesenju travu. Vrišti i galopira uz strelicu munje što svojim ognjenim lukom presijeca jesenje žutilo Fruške Gore, presjeca i gasi se u Dunavu. Griva mu se raspliječe i barjači, a za njim ostaje skoro krilat i vidljiv trag. Oči sa željezničkih vagona prate grivu, piju vatre žutih fruškogorskih pejsaža. Oči su uvijek žedne, švrljaju po zaraslim partizanskim stazama i oči predaju srcu sve te jesenje ljepote.

U jednom pazuhu, zaklonjenom od vjetra, cepti rukovet jasika. Jesu li to jasike ili plamenovi što na njima dogorjeva jesen?...

Putem, ispod Stražilova, niz pozlaćeni čestar neko jeca: ili jesen, ili Branko za utrnulim i uvelim lišćem; jeca za sobom, za pjesmom za zelenilom!

Mrče, gase se žute vatre i jasikove rukoveti, Dunav pokriva mek hladan suton, a oči lokomotive, umorne od hoda i rada, sve silnije sjakte i rastapaju vlažan mrak.

Nad Novim Sadom grozdovi svjetiljki, iza prozora djevojka trza tamburicu, a na jarbolu od sedam aršina plamti bojama rada i slobode naša zastava koja ne mari za magle jesenje!...

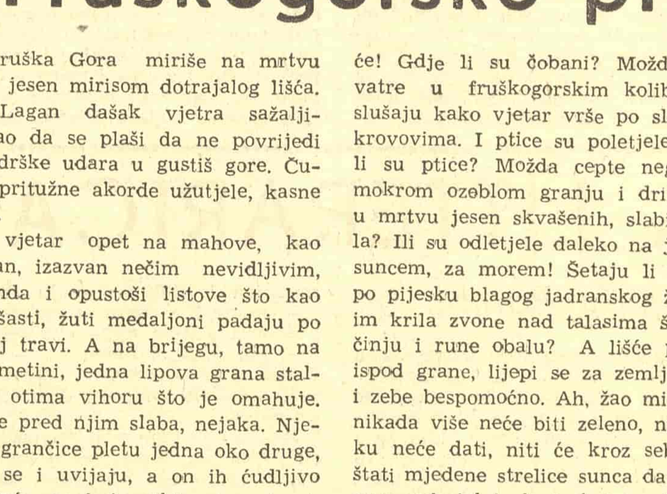

Božena Vilhar: Pejsaž

Kratke vesti iz inostranstva

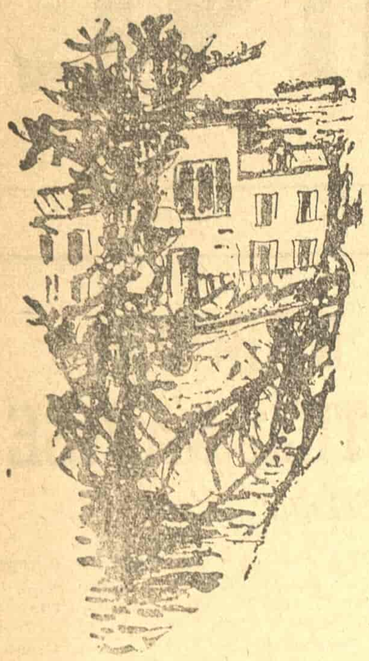

Atelje Ežena Delakroa u Sanrozeju (crtež Pjera Vesitea)

ATELJE EŽENA DELAKROA BIĆE PRETVOREN U MUZEJ

Atelje Ežena Delakroa u Sanrozeju, kome je do nedavno pretila opasnost da bude prodan, biće pretvoren u muzej. Slikar Pjer Verite, poznati skupljač skulptura (Veriteova zbirka broji preko hiljadu skulptura svih vremena sakupljenih u raznim krajevima sveta), smestiće svoju dragocenu kolekciju vajarskih dela u zgradu u kojoj je radio veliki francuski slikar.

NOBELOVE NAGRADE ZA KNJIŽEVNOST

Švedska Akademija za književnost dodelila je Nobelovu nagradu za književnost u 1949 godini poznatom američkom književniku i stilisti Vilijamu Folkneru. Istovremeno, Nobelovu nagradu za književnost u 1950 godini Akademija je dodelila engleskom piscu i filozofu Bertrandu Raselu.

RAFAELOVI KARTONI IZLOŽENI U LONDONU

U londonskom Viktorija i Albert muzeju primenjene umetnosti, ponovo su, posle jedanaest godina izloženi Rafaelovi kartoni za tapiserije. Suviše osetljivi za prenos, oni su celo vreme rata ostali u Londonu, smešteni u jednom specijalnom podzemnom skloništu muzeja. Sedam Rafaelovih kartona deo su serije od deset, koje je papa Lav X poručio kod Rafaela za tapiserije. Gobleni koji su prema njima izvedeni nalaze se danas izloženi u Vatikanskom muzeju, a delo su briselskog majstora Pjetera van Elsta. Karlo I Engleski kupio je pomenute kartone 1623 godine u Đenovi, kako bi oni poslužili kao uzorci za manufakturu tapiserija u Morlskeu, u Engleskoj. Danas se ti kartoni više ne smatraju kao uzorci za tapiserije, već kao slikarska remek-dela.

NOVO DELO DŽONA STEJNBEKA

Američki pisac Džon Stejnbek, autor »Plodova gneva«, napisao je nedavno pozorišni komad »Goruće svetlo«. Glavna lica ovog komada su članovi jedne cirkuske akrobatske grupe.

NOVI ROMAN LUISA BROMFILDA

Američki pisac Luis Bromfild, autor romana »Kiše dolaze«, »Ana Bolton« i dr., napisao je novi roman pod naslovom »Iz zemlje«. Ova knjiga obrađuje život farmera u Americi.

DEKARTOVA IZLOŽBA U PARIZU

U mesecu oktobru organizovana je Dekartova izložba u Parizu, koja prikazuje život i delo velikog filozofa. Ovom je izložbom pokušano da se na popularan način učine širokoj publici pristupačne Dekartove ideje i njegov program praktične filozofije, kojim je izražena želja da čovek prestane biti neprijatelj čoveku i da se razvija u gospodara prirode. Zanimljivo je da se u poslednje vreme u Francuskoj u sve većoj meri koriste muzeološke metode u svrhu popularnog prikazivanja razvitka filozofske misli i nauke u svetu.

INTERNACIONALNA MUZIČKA OLIMPIJADA U SALCBURGU

Prema antičkom uzoru, predviđena internacionalna muzička Olimpijada, koja će se održati u Salcburgu, trajaće četiri godine, tj. od 1951 do 1954 godine prema sledećem programu: prve će godine biti takmičenje u pevanju solista i horova; na programu za drugu godinu predviđena je religiozna muzika, plesovi i stari muzički instrumenti; u trećoj godini biće instrumentalna muzika koju će izvoditi solisti i ansambli i to kamerni, orkestralni i specijalno duvački instrumenti; u četvrtoj će godini biti takmičenje kompozitora.

MUZEJ POZORIŠTA LUTAKA

Nedavno je u Lincu otvoren muzej pozorišnih lutaka, koji prikazuje istoriski razvoj te vrste pozorišne umetnosti. To je prvi muzej pozorišta lutaka u svetu.

RESTAURACIJA OPERE U BEČU

Prilikom bombardovanja Beča, 12 marta 1945 godine, srušena je zgrada slavne Bečke opere koja je građena 1865 godine. Ove je godine rešeno da se zgrada vrati u prvobitno stanje, s obzirom na njen spoljašnji izgled. Unutrašnjost, naročito tehnička oprema pozornice, biće izvedena prema najsavremenijim principima pozorišne tehnike. Rekonstrukcija je već počela, a ima se, prema planu, završiti 1953 godine.

»FESTIVAL UKLETOG FILMA« U BIJARICU

»Festival ukletog filma«, koji je održan prvi put prošle godine u Bijaricu, priređen je i ove godine, ali bez senzacionalne reklame koja je bila karakteristična za prošli festival. Cilj ovog festivala je da popularišе dela visoke umetničke vrednosti, čije je prikazivanje u pojedinim zemljama ometeno ili uopšte sprečeno, zbog naprednih tendencija koje ta dela zastupaju, ili iz komercijalnih razloga.

Na programu su se nalazili sledeći filmovi: »Daj nam danas« reditelja Dmitrika, »Uljez« u režiji Klarensa Brauna, prema romanu Vilijema Folknera (o crnačkom problemu u SAD), »Gernika« u režiji Alena Renea (razaranje Gernike u španskom građanskom ratu) i »Trideset i devet stepenica« u režiji Hičkoka, film o metodima nemačke vojne špijunaže. Pored ovoga, glumci Francuske komedije prikazali su komad »Proleće slobode«, prema filmskom scenariju književnika Žana Gremijona, koji se ranije nikad nije mogao snimiti, jer su ga filmske kompanije ocenile kao suviše »buntovnog«.

NOVI NORVEŠKI FILMOVI

Norveška filmska industrija, malo poznata van severnih zemalja, dala je nedavno dva filma o kojima se skandinavska štampa veoma pohvalno izražava. Jedan je »Na raskrsnici«, prema romanu Sigurda Hela, a drugi — »Dok brodovi plove«, u režiji Tankreda Ibzena, potomka čuvenog književnika. Norveški filmski producenti, koji planiraju znatno povećanje proizvodnje, nameravaju da prenesu na film nekoliko dela Bjernsona, Ibzena i Selme Lagerlef.

ITALIJANSKI FILM O PAGANINIJU

Italijansko filmsko preduzeće Sejta snimilo je film o životu velikog muzičara Nikole Paganinija, prema scenariju književnika Novareze. Scenarist je proveo dve godine u mestima gde je živeo Paganini da bi se bolje upoznao sa životom i radom velikog italijanskog muzičara. U filmu se izvodi u celosti nekoliko Paganinijevih dela.

Pred premijeru u Jugoslovenskom dramskom pozorištu

SOFOKLOVA „ANTIGONA"

Tomislav Tanhofer

U istoriji svetske literature Sofokle je poznat u prvom redu po Edipu. Prema mitu, tebanski car Laj oteo je Pelopu sina Hrisipa, zbog čega ga božica Hera prokune i prorekne smrt od sopstvenog sina. Kad se Laju rodio sin Edip, on se seti proroštva i, i naredi svom robu pastiru da dete baci na goru Kiteron gde ga čeka sigurna smrt. Pastir požali dete i preda ga nekom korintskom pastiru koji ga odnese caru Polibu koji je bio bez poroda. Kad je Edip odrastao i saznao da je nahod uputi se u Delfe k Apolonovu proroštvu da bi saznao tajnu svoga rođenja. Tamo čuje da mu je suđeno da ubije svoga oca i da se oženi svojom majkom. Odluči zato da za svagda napusti Korint i uputi se u Tebu. Na putu, u svađi pobije neke ljude, a među njima i svoga oca Laja. Tebanci uzalud traže svoga cara. Međutim, grad je pritisло veliko zlo; pojavilo se krilato čudovište — Sfinga, i redom uništava građane. Edip spasava grad od Sfinge, pošto je rešio zagonetke koje mu je ona postavila, posle čega je Sfinga bila dužna da se sunovrati niz stenu: Edip postaje carem tebanskim i ženi se svojom majkom Jokastom. Rode im se deca — Eteokle, Polnik, Antigona i Ismena. Smrt Laja, međutim, ostala je neosvećena i Apolon odluči da kazni ubicu: Tebi pošalje kugu. Edipov šurak Kreont donosi od proroštva vest da se pravi krivac bede nalazi u gradu. U toku tragedije otkrivaju se sve pojedinosti teške krivice Edipove. Edip se sam oslepi i odrekne prestola u korist svojih sinova. U »Edipu u Kolonu« razrađena je mit o Edipovoj smrti.

Tragedija završava silnom i dirljivom scenom oplakivanjem Edipa, pri čemu se otkriva divna duša Antigona. Pošto su ga sinovi izgnali iz Tebe nalazi kraj svojih lutanja u atenskom predgrađu Kolonu. Dalja sudba Edipove dece prikazana je u »Antigoni«. To je značajno delo sve do najnovijih vremena živo uzbuđivalo najbolje savesti čovečanstva. Postoji ogroman broj pokušaja u svetskoj literaturi da se ustanovi u čemu je takozvana »tragična krivnja« u »Antigoni« i mi ne možemo da se ne pozabavimo tim pitanjem, ako nećemo da naša interpretacija ove tragedije ne ostane bez dublje idejne sadržine.

Na prvom planu ove tragedije ističe se odnos čoveka pojedinca prema gradu, polisu, državi, sa čijim zakonima stoji u nepomirljivoj protivrečnosti rodovsko osećanje. Ako Kreont stoji na straži »ustanovljenih« državnih zakona, Antigona više od svega ceni »večne, nepisane božje« zakone. Borba koja čini osnovu dramatičke radnje ove tragedije sastoji se u tome, što se jedna žena javlja herojskom braniteljicom još neživljenih zakona krvi. U čemu je problem? Mnogi pisci i ispitivači antičke kulturne istorije ne dopuštaju misao da je Antigona počinila tragičnu krivnju time što je u svojoj samouverenosti dozvolila sebi da se ne pokori pozitivnom zakonu polisa. Tako, na primer, Jakov Brukhard misli da ni Eshil nije smatrao krivim svoga Oresta, ni Sofokle — svoju Antigonu. Tako misle i neki drugi istoričari antičke književnosti. Oni između ostalog, tvrde da »ona ustaje protiv sile koja gazi osnovne religiozno-moralne norme i večne svetinje na kojima se osniva društveni poredak, otadžbina, država (polis). Te norme i svetinje obuhvaćene su nepisanim zakonima, kojih se Antigona drži, a koje zakonodavac ne sme da menja«... U našoj tragediji, tvrde ti istoričari, »ne sudaraju se dve najviše moralne moći i ne stoji pravo protiv prava, ideja protiv ideje, nego božansko kao sveobuhvatno, s kojim se mlada devojka svesno saglašava u svom delanju, protiv ljudskog kao ograničenog, slepog, od samog sebe gonjenog, u samom sebi izvitoperenog i grđenog«.

Mislim da je ovakvo argumentisanje samo prividno neoborivo. Ma da, po Burkhardu, ni sam Sofokle svoju Antigonu nije smatrao krivom, njegovo delo, baš zato što je bio veliki umetnik i pravi realista, ipak govori i drukčije i istinitije i obuhvata život šire i dublje, i njegova tragedija, kao realistički odraz stvarnosti, ma da u mitskom okviru, kao svako ispoljavanje, svaka pojava, ima svoju osnovu u suštini same stvari. Grčki umetnici nisu izmišljali motive, nego su se zadovoljavali da teme, uzete iz mitosa iznova i ponovo osećaju i ponova motivišu. U tome je i realizam grčke tragedije. Zato je Turgenjev bio u pravu, kad je ovako tumačio teoriju tragičnoga: »To je tragična heroina! Ona je u pravu zato što sam narod, upravo kao i ona, smatra svetim delom što je ona izvršila (naime sahranila mrtvog brata). Ali u isto vreme taj isti

SOFOKLE

narod smatra da je u pravu i Kreont kome je on predao svu vlast, kad on traži da se njegovi zakoni tačno izvršuju. Kreont je dakle u pravu kad kažnjava Antigonu, koja je povredila zakon. Ova kolizija dveju ideja, dvaju prava, dveju pobuda različitih zakonitosti i jest to što nazivamo tragičnim.« Nije se dakle ovde sukobio večni i nepisani zakon božji sa slučajnom i samovoljnom vladarskom naredbom, nego rodovski zakon krvi — koji veruje da je stvoren u neproverljivom krilu božjem i zato večan kao i bogovi — sa zakonom društva koje stvaraju ljudi pa mu i ljudi određuju zakone. Videti u Kreontu samo prgava i samovoljna vladara, znači ne samo umanjiti moralnu i umetničku vrednost tragičnog sukoba, nego i ne osetiti široku, bogatu, šarenu, bujnu pozadinu stvarnog života Sofoklove epohe, punu previranja, kršenja staroga i stvaranje novoga, koje nije moglo a da ne ostavi vidnljivog traga u njegovom delu, koje je i samo jedna snažna aktivna sila toga života, uključena u borbu živih protivrečnosti.

Kad Antigona, na početku drame, u sceni koja ima karakter prologa, izveštava svoju sestru Ismenu o Kreontovom naređenju i kad joj saopštava svoju tvrdu rešenost da, ipak, sahrani brata, a Ismena se trudi da u m n i m r a z l o z i m a sebe opravda, Antigona odmah ispoljava svoju fanatičku uverenost da vrši religiozno-moralnu dužnost. Ta nadženska (u poređenju sa Ismenom) herojsko-nerazumna rešenost nužno vodi u sukob sa drugim silama. Da je Antigona pošla da izvrši delo koje bi po zakonu prirode i srca bilo sveto delo, a greh samo po konvencionalnom ljudskom shvatanju, ona bi bila mala prestupnica, a ne herojina, a Sofoklova drama dialogizirani izveštaj o jednom izuzetnom, slučajnom, pojedinačnom i manje više neinteresantnom prekršaju. Nemoguće je ne priznati da u Kreontovoj zabrani nema nikakvog moralnog ni političkog načela. To bi bilo moguće samo onda kad bi postojao samo jedan jedini večni i nepromenljivi moralni zakon i samo jedno jedino nepromenjivo i večno političko načelo. Životna stvarnost govori drukčije. Kad je jedan od stražara koji su bili postavljeni da paze na Polinikovo telo došao da javi kako je neko mrtva Polinika posuo tankim slojem prašine i kad je hor, poluodobravajući, izjavio svoje mišljenje:

Već dugo, gospodaru, domišljam se ja:
od božje ruke možda to se dogodi —

Kreont plane i tome zločinu odmah nalazi ljudske razloge: nikakve veze to s bogovima nema, to je pobuna protiv pozitivnih državnih zakona, to novac sigurno radi, novac koji je po Sofoklovom mišljenju »najopakija uredba među ljudima«, zbog čega je i Marks mogao reći da »antičko društvo prezire novac kao monetu koja menja svaku ekonomsku i moralnu osnovu njegova života«. Kreont i ne sluti da bi izvršilac zločina mogla da bude ljubav sestrinska, pa i kad to saznaje, on ne otstupa od svojih načela, i ta jednostranost je njegova velika krivnja. Pa ipak, posle ove značajne ocene, hor intonira himnu, koja počinje rečima: »Mnogo je silnog u svetu, ali ništa silnije od čoveka nije!« Ako se te misli mogu odnositi na smelo delo Antigonino, one se mogu odnositi, sa puno razloga i na Kreonta i himna čoveku koji je pobedio prirodu sadrži i ove reči: »I rečima i mislima bogokrilnim i državnom životu dovinu se...« Ako ga još uvek muči strah od smrti, od prekogrobnog života i podzemnih bogova, on ipak neće dopustiti da neko krši njegove ljudske zakone. Dalji tok tragedije samo razrađuje i novim motivima obogaćuje ovu osnovnu radnju. Spor oko tragične krivnje u »Antigoni«, koji sam ukratko spomenuo, odraz je razvoja filozofske misli u našoj savremenoj nauci, odraz one borbe koja se vodila između idealističkih i materijalističko-dijalektičkih strujanja u evropskoj filozofiji. Dijalektičko tumačenje tragične krivnje u »Antigoni« dao je i Hegel. Po Hegelu se pos.upci oba protivnika, i Kreonta i Antigone, koji jednako rade prema moralnim načelima, ali jednostavno, i stradaju samo zato što prelaze granicu svojih moralnih nastojanja, prečišćuju u jednu višu moralnu ideju i, prema tome, cela je drama »veličanstvena dijalektika fatuma«. Hegel doslovice kaže ovo: »Koalizija dveju najvećih moralnih moći jedna sa drugom pretstavljena je na plastičan način u apsolutnom obrascu tragedije, A n t i g o n i; tu se porodična ljubav, ono što je sveto, što je duboko usađeno u čoveku, što pripada osećanju, zbog čega se i to zove zakonom donjih bogova, sukobljava s pravom države. Kreont nije tiranin: on tvrdi da državni zakon, autoritet vlade, ima da bude poštovan i da povredu zakona sustiže kazna.«

Nije dakle pitanje u tome ko se ogrešio o nepoštovanje božjih zakona, da li oboje, i Kreont i Antigona, ili samo Kreont, a ne i Antigona, jer bi time potpuno prenebregli one društvene snage koje su se, baš u to vreme, javljale u grčkom društvu, u filozofiji i politici, i koje su starom rodovskom zakonu suprotstavljale zakon demosa kao nove političke i društvene snage, a večnim, nepisanim božjim zakonima zakone ljudske zajednice iz koje se uzdižu pojedinci u kojima je sazrela svest o slobodi, za koju se prometejskim zamahom bacaju u borbu. Ništa neka nas ne zbunjuje što se sve to kreće u okviru grčke mitologije i robovlasničkog sistema. Treba se opet setiti Engelsa koji je genijalno formulisao misao da se iz varvarstva čovečanstvo moglo izčupati samo varvarskim sredstvima. Ništa neka nas ne zbunjuje što se Sofokle sam bori protiv navale novih snaga društvenih, koje on naslućuje i koje on, kao pravi realista, ne prešućuje. »Između Persiskih ratova i Peloponeskog Atina je u pet decenija proživela svoj vrhunac dečjeg razvitka, na početku tog kratkog perioda stvara Eshil, na kraju Sofokle. Sve što se posle toga zbiva, znači novo razdoblje antičke kulturne istorije. Čovečanstvo je u Heladi izraslo iz mitologije, preraslo svoje vlastito ostvarenje: pojave stvarnog života i sveta u svojoj dramatičnosti razbile su stare okvire ljudske svesti, antički čovek umetnik, s iskustvima svoje mitološke prošlosti, koja mu je često i balast, našao se okom u oko sa složenom problematikom stvarnog života«.

Ako dakle Sofokle nije smatrao Antigonu krivom, on nije smatrao krivim ni Kreonta, što gotovo u svakoj svojoj pesmi ističe hor, koji kod Sofokla igra naročito važnu ulogu. Aristotel zahteva da »hor zauzima mesto jednoga od glumaca. On treba da bude delom celoga i zajedno s glumcima da uzima učešća u opštem hodu dramske radnje, kao kod Sofokla a ne kao kod Evripida«. I zaista, Sofoklovi horovi ocrtani su potpuno dovršenim crtama, a obrascom toga može da posluži baš hor u »Antigoni«. Prikazavši Antigonu, Kreonta i Hemona kako rade i stradaju savladani svojim strastima, Sofokle je postavio hor iznad tih pogubnih strasti i stvorio od njega nositelja mudrosti i mere. Tragedija i završava rečima hora: »Za sreću je mudrost osnov prvi!« Hor, uzdignut po svom postulatu mudrosti više od pojedinih lica tragedije ,ističe neophodnost da se građanin pojedinac ima da pokori volji svojih sugrađana.

(Iz referata održanog kolektivu Jugoslovenskog dramskog pozorišta koji sprema prikazivanje Sofoklove »Antigone«).

Na Cijevni

U pustom Čemovskom Polju
Cijevna se kroz ljuti kamen probija
kao puščana cijev pružena iz brda.
Na Rakića Kuće jutro se svanjiva.

Je li jutro ili vječna noć
za četrdeset sužanja
okovanih na kamionima
ovoga sumornog razdanja?

Četrdeset momaka, četrdeset izdanaka,
četrdeset jedrih mlazeva
ubranih s lovćenskih ogranaka!
Do juče se sa brda dozivali,
za drvenim ručicama hajkali,
goru brali, lišnjake sadijevali,
pšenicu mrkoklasu
na užarenim guvnima vrhli.
U sjenokosima trave kosili
i penjući se planinskim selima
djevojke zdravce prosili...

Gvožđa muklo zvone na nogama
i krvavo gloću zglob po zglob.
U brdu, preko kamenja, sitno krdo vri.
Pratioci s crnim fesovima,
kite ih bijesno biju po leđima,
sjuruju na put tri po tri.

Krv tumara, boli u rukama,
pred očima se svitanje smrkava,
a srce utrnulo jekne:
biće već kraj svim mukama.

Popodne istoga dana
čobani su našli izgažena tijela,
izlomljene lobanje,
krvave kape
i skupljene u se seljačke aljetke.
Nad njima su se vile trome vrane
koje su čobani kamenjem razgonili.
dok su mrtve
polako skupljali
i sahranili.

U dječačkim očima suze su sijale
svijetle i široke.
Oni neće zaboraviti dok su živi
ove rane braće svoje
kao ponore Cijevne
tijesne i duboke...

U ljetni dan automobil se ustavlja
na Rakića Kuće,
noseći inženjere i novinare
da izmjere kordelama i objave svijetu
da će široke tračnice socijalizma tuda
da se meću.

Probijajući se iz planine
Cijevna će da pokreće veliku centralu.
O, jesu li to suze majki i sestara naših
nadošle u njenom valu?

Janko ĐONOVIĆ

EPIDEMIA LITTERARICA

Saša Petrović

Sedeo sam, toga dana, sâm u redakciji našeg časopisa, i ovako razmišljao: »Da, da, imponuje! Posao u redakciji književnog lista ili časopisa zaista imponuje mladom čoveku. Izgledaš samom sebi nekako viši od ostalih. Ako ti se slučajno u sobi nađe poznanik u trenutku kada zazvoni telefon i javi se neko iz štamparije, ti tada sasvim nemarno kažeš onome s drugog kraja žice: »Ne, ne, nikako! Ja smatram da bi najbolje bilo članak složiti borgisom ili garmondom, a citate nonparelom. Samo, skrećem vam pažnju da cela stvar ide na dvadeset i šest cicera i da je treba malo foršlagovati. Obratite pažnju na kolumcifre i fusnotu, a na početku usecujte kliše u štrihu. Što se naslova tiče, ja ga ne bih dao secmašinom. Ručni slog je bolji. Pripremite fazete, metera, pregera i stereotipera, a ja sutra dolazim na prelom! Zdravo faktore !« A dok ti ovo govoriš, baciš pogled, onako kao slučajno, na svoga prijatelja koji koluta očima i ništa od svega ne razume. On sigurno misli: »Ala ovaj moj prijatelj poznaje stvari! More, štampa nije mala stvar!« Pored toga, primaš stranke! Ljudi na prstima ulaze u tvoju redakciju ,donose rukopise, cepte, čekaju tvoje mišljenje. Može neko tri fakulteta da završi, zajedno s doktoratom, ali pred tobom će stajati kao đače i čekati tvoj sud o njegovom napisu. A ti? Gledaš one njegove dvetri »šlajfnice« i kažeš mu blagonaklono, pazeći pritom da mu »ne staneš na žulj«: »Hm, ima tu nečeg, ima! Nije da nema. Samo, znate, potseća to malo na Dučića. Forma starinska. Potrebno je osloboditi se tih stega, naći drugu formu. A ritma, da vidite, ima. Oseća se tu lirika. I proživljeno je to, zaista!« A on? Gleda te malte ne kao boga i sve trepće.

Iz razmišljanja me prenu visoka pojava mladića koji je ulazio u sobu. Nikada ga ranije nisam video. Ulazio je sporo, tiho, skoro nečujno, ali ne onim lakim hodom kakvog molioca koji se prikrada sobi onoga od koga zavisi da li mu je molba uvažena ili nije, već hodom odmerenim, ujednačenim, stavom stabilnim, jednom rečju držanjem čoveka od koga zavisi sudbina baš onog nesrećnika u čiju sobu sada ulazi. Bio je upadljivo visoka rasta, a i gledao je nekako s visine. Uza sve to, kao da je bio napola prisutan, zamišljen, ćutao je i neprestano stezao vilice, tako da su mu mišići na slepoočnicama stalno igrali, a uši, srazmerne njegovu uzrastu, nemirno mrdale. Kosa u užasnom neredu padala mu je po čelu, no njemu, sudeći po rukama koje je mirno držao u džepovima izgužvanih pantalona, to očigledno nije smetalo. Ramena malo uzdignutih, glave zabačene, stade kraj moga stola. Zatim izvadi neku hartiju, baci je na sto, pođe prema vratima, i izlazeći samo dobaci: »Honorar za ove pesme pošaljite na priloženu adresu«.

Nisam imao vremena ni da se snađem, kad se na vratima pojavi već drugi. Ovaj ulete u sobu i skoro protrča pored moga stola. Dosta krupan, gojazan, s kaputom prebačenim preko ruke stade kraj prozora, izvadi maramicu i poče da briše čelo s kojeg se voda slivala. Bio je uzbuđen. Napola vezana mašna u luku mu je padala preko izražena stomaka. Vrati maramicu u džep, nakašlja se i stade preda me. Poče da me grdi. Pitao me da li sam urednik. Kad sam mu rekao da jesam, on zatim kratko upita: »A zašto ste vi urednik?« Nisam znao šta da mu odgovorim. Vikao je. Udarao pesnicom po stolu. Na kraju sam shvatio da je ova grdnja bila uperena na urednika sasvim drugog časopisa, koga ovaj nije mogao da pronađe. Pesme mu nisu objavili. Objasnio sam mu da nemamo ničeg zajedničkog sa tim časopisom, ali kod njega to nije vredelo. On je grdio i dalje. Kad se dobro izvikao reče da mu je »sad bar lakše« i naglo me napusti.

Bio sam zbunjen. Vrata se ponovo otvoriše i zatvoriše, a u sobi je kao kip stajala žena pedesetih godina, zabrađena, iskolačenih očiju uperenih na moje čelo. Počela je postepeno da podiže desnu ruku, a iz šake se izdvajao kažiprst kojim se ona sada naglo ustremi na mene. Sedeo sam zapanjen i očekivao svoju sudbinu.

— Imate li vi veze sa narodom? — piskavim glasom upita ova žena.

— Pa, znate, i imam ... — rekoh. Zatim se malo ohrabrih i dovrših misao: — I sam sam, ako dozvolite, delić naroda!

Bujica reči koju ova žena sada prosu preda me, onemogućila me je da ma što od svega onoga što sam čuo povežem, i shvatim šta je htela da kaže. Jedino sam razumeo: »Ćerka... udata ... piše pesme ... stidljiva ... muž ne dozvoljava ... hoće da bije... majka nosi krišom ... sud o njima, pa posle da se štampaju ...« Ali nešto sam ipak uspeo da zapazim. Ova je žena neverovatno brzo govorila — u stihovima! Bila je očevidno egzaltirana, i kao da je pričala u nekom transu ili bunilu, a rime su samo jurile jedna drugu.

— Drugarice, konkretno?

— Jaoj, ta reč! — i uhvati se žena za glavu. Zatim nastavi: — Gde god staneš, sedneš, legneš, čuješ reč konkretno! More, manite konkretno, ja hoću da mi pomognete (povremeno je govorila i u prozi) i uputite na pravi put! — otsečno izusti ona.

— Dobro, o čemu se radi? — rekoh ne bih li joj sada takvim pitanjem iznudio odgovor.

— Ko radi, ne boji se gladi! — reče ona.

— Slušajte drugarice! Ja cenim narodne poslovice, ali nije li ovo malo neumesno? Recite mi najzad zašto ste došli ovamo!

— Sine, — na to će ona — ja sam mnogo starija od tebe i znam šta je umesno a šta nije. Ali isto tako dobro znam da je neumesno i ovo šta rade od mene!

— Šta rade?

— Seku grane mlade! — otseče ona.

— Mislim da je već dosta ovog vašeg simboličnog načina izražavanja. Pređimo na stvar! — počeh sada već sasvim zvanično. Sudeći po rečenici koju je tek zaustila da izgovori, a koju sam joj svojim novim stavom prekinuo na samom izvoru, i po pomirljivom klimanju glave praćenom laganim spuštanjem njene ruke na moj sto, zaključio sam da je sa stihovima svršeno i da ćemo najzad diskusiju usmeriti pravim putem.

I ona poče:

— Donela sam pesme!

— Vaše?

— Pa ne baš moje, ustvari moje ćerke, ljubi je majka! Lepo piše dete!

— A zašto ih ona sama nije donela? — upitah.

Ovo je pitanje malo uzbudi. Čini mi se da je u stihovima govorila samo kad je bila uzbuđena.

— Muža ima. Sima! Kradom piše, kada kuva. Muž kidiše, prava buva! Mami daje ,mama nosi — i Simi prokosi! — zatim već malo mirnije: — Znate, to nam je u familiji!

Osetih se malo nelagodno, ali odmah rekoh:

— Odnesite vi te pesme nekom omladinskom časopisu. Recimo »Zaletu«!

— Nosila sam ih!

— Pa što su vam rekli?

— Da ih nosim »Literaturi«.

— Pa zašto ih niste nosili?

— Jesam. Nosila sam ih i njima. Ali oni su me uputili Društvu literata.

— A oni? Oni su vam sigurno nešto rekli.

— Jesu. Da ih odnesem »Nedeljnoj literaturi«!

— A oni? — upitah već nestrpljivo.

— Da ih predam »Zaletu«! A ja došla vama. Ne mogu, verujte, više da izdržim ovo lutanje.

— Pa ostavite pesme nama. Mi ćemo vam za sedam dana odgovoriti.

— Za sedam dana? Pa to je večnost! Ako možete vi sada (a pritom izvadi iz kofera, kako se od oka moglo oceniti, oko kilogram ispisane hartije) ovo malo pesama da pročitate i date svoj sud o njima, onda ću još i pričekati. Ali sedam dana! To nikako!

— To ne mogu! — rekoh otsečno.

Bez reči je onu hartiju nervozno vraćala u svoj kofer, i po svemu sudeći, spremala se da me napusti. To shvatih kao akt neke vrste negodovanja i osetih se obavezan da je bar još jednom zamolim da ostavi pesme.

— Zašto nam ne ostavite radove? Mi bismo vam ih savesno pregledali. Sedam dana nisu vek!

— Nisu vek? — reče, uze svoj kofer, pruži mi ruku, pogleda me onim istim pogledom u čelo i nastavi: — Ti si prek, al si duši lek! — I ode.

Predosećao sam neku nesreću. »Pa lepo, — pomislih u tom trenutku — kad imaš takav predosećaj a znaš da je posle obično kasno, beži!« Taman sam ustao s namerom da se izgubim kroz sporedan izlaz, a on je već ulazio u moju sobu. Dobroćudna izgleda, mali, dežmekast, okrugla lica koje su krasili tanki, diskretni brkovi i par izrazitih »bakenbarda«, s torbom u ruci koračao je prema meni. Nisam imao kuda. Ponudih ga da sedne. Po načinu kako je sedao u fotelju imao sam utisak da seda u meki gips, koji se stvrdnuo onoga časa kad se on uvalio.

— Vi se mene sigurno ne sećate? — krotko upita.

— Pa, činite mi se nekako poznat, — slagah. To ga malo odobrovolji i sada već smelije nastavi:

— Pesme sam donosio. Znate, »Bremenita ljubav«, »Žudim maglu«, »Lokomotiva i devojčica« i druge!

Sada sam ga se već setio. Studira veterinu i uporno piše, uglavnom ljubavne pesme. Nijedna mu još nije, kako on kaže, »ugledala sveta«. Obilazi sve redakcije.

— Da, sad se sećam, — rekoh sa intonacijom koja bi više odgovarala rečenici: »Da, sad bih se ubio!«

— Eh, pa lepo onda. Doneo sam svoje najnovije radove.

— Dajte da ih vidimo! Uh, pa ovde ih ima trideset! — rekoh uzbuđeno, gledajući na korice na kojima je pisalo: »Trideset pesama iz ciklusa »Zašto smo se sreli, je li?«

— Pa šta? Nije to mnogo! To je samo delić moga ciklusa u kome ih ima tri stotine četrdeset i sedam, što s jednom nedovršenom čini tri stotine četrdeset i osam pesama.

— Druže, — rekoh mu na ovu njegovu utehu — budite tako dobri pa mi od ovih trideset pesama odaberite jednu koju smatrate najboljom.

— Teško je to! — on konstatova.

— Zašto je to tako teško, druže?

— Sve su najbolje!

Vreme je prolazilo. Negde je padao mrak. Jedva sam ga ubedio da i među najboljim pesmama postoji bar neka koja se može izdvojiti. On se isprva protivio, meškoljio na fotelji, rekao da bi mu to bilo teško i sa svih njegovih tri stotine četrdeset i osam pesama, ali najzad, kad sam ga već tako lepo zamolio, on od onih trideset odabra jednu.

Pesma je nosila naslov: »Mraz, draga i ja«. Pažljivo sam je pročitao. Gledao sam i dalje u pesmu i pretvarao se da još čitam, samo zato da bih smislio pažljiv odgovor. Za t-

Za sinopsis

Piše:

(Crtež Džumhura)

SLOBODAN GLUMAC

U saradnji pisaca scenarija i reditelja u izradi filma bilo je reči na nedavnom jednom sastanku u Udruženju književnika Srbije; ako se i nije nešto stvarno zaključilo, pitanje scenarija je, nesumnjivo, na tapetu. Ono dobija još veći značaj — na izvestan način, čak, izbija u prvi plan—u vezi s uredbom o slobodnim filmskim radnicima. (Poznato je, naime, da je reditelj dosad, hteo ne hteo, najčešće morao, na osnovu scenarija koji je dobio da realizuje, napisati, ustvari, nov scenario koji bi se po svojim dramaturškim kvalitetama mogao izraditi u knjigu snimanja. Sada on, međutim, nije dužan da scenario prilagođava zakonima filmske dramaturgije; on traži gotovo, ostvarljivo filmsko literarno delo od koga može odmah početi sa reditelјskim radom).

Zato se pitanje postavlja i šire: odakle uzeti scenario?

Šta o tome kaže dosadašnja praksa? Gotovo za polovinu filmova — računajući tu i one koje smo već gledali i one koje ćemo verovatno gledati već u idućoj godini — scenario su pisali sami filmski radnici (reditelji), a za drugu polovinu — književnici. Za jedan jedini film scenario je napisao »čovek sa strane« (novinar).

Bilans je, vidi se, mršav: mali je broj i književnika koji su se angažovali na filmu, i još manji broj onih koji nisu ni filmski radnici ni literati. A ne može se reći da film silno ne interesuje našeg čoveka, i da saradnja na filmu ne bi mogla biti i šira i plodnija. Ni dosad, razume se, nikom nije bio zatvoren put ka filmu. Ali, čini se, nije bio ni otvoren kako treba. Jer — baš zato što je film po pravilu, bez izuzetka, i na poseban način, kolektivno umetničko delo, za razliku od svih drugih umetnosti — neophodna je, kad je reč o privlačenju saradnika na taj kolektivni umetnički rad, izvesna organizacija; organizacija te saradnje

U kome smislu put ka saradnji na filmu nije bio otvoren kako treba?

Filmska umetnost, kao i svaka druga, ima svoje specifične zahteve. Ne može se jedan roman fotografisati da bi nastao film. Film mora biti zasnovan na nekim posebnim dramaturškim osnovama; te osnove daje scenario. I — pošto je to tako — scenariskom literaturom usudili su se da se bave, kao što je pokazala naša dosadašnja praksa, gotovo isključivo književnici i filmski radnici (tačnije: reditelji). Pa i to u nedovoljnoj meri. Niti je poziv na saradnju u pisanju scenariske literature bio principijelno šire postavljen i mobilizaciono dovoljno potkrepljen, niti je bio organizaciono pripremljen. U tome smislu nije put ka saradnji na filmu bio otvoren kako treba.

Sada je to pitanje, iz već rečenih razloga, vrlo aktuelno. Prva mera je mobilizaciona. i sadrži se u pozivu: »Pišite sinopsis«. To će reći: ako imate šta da kažete na filmu, i baš na filmu, ako to što imate da kažete da vidite u slikama — ako, dakle, imate dobru temu i dobru ideju koje će se najbolje uobličiti filmskom slikom, pišite sinopsis, to jest — kratak sadržaj filma koji zamišljate i vidite pred sobom. Pišite ga ne plašeći se »dramaturških čvorova«, ni »sekvenca«, ni »čisto filmskih izražajnih sredstava i zakona«, jer ako vidite pred sobom dramu, ako je uobličite rečima koje se mogu prevesti u slike, taj sadržaj moći će da se pri pisanju scenarija uskladi sa zakonima filmske dramaturgije — ako u njemu već postoje osnovni dramski i literarni kvaliteti. Taj jednostavni (što literarniji to bolji) opis, sadržaj filma ne treba da bude duži od desetak kucanih strana teksta.

Razume se, neće se time rešiti pitanje scenarija odmah i potpuno. Ali će se obogatiti naša filmska umetnost temama i idejama, i više će se ljudi stvaralački okupiti oko filma, što nimalo nije neznačajno. Ostaće, jasno, drugi, organizacioni posao: stvoriti kadar scenarista — onih koji će dobre sinopsise pretvarati u scenarija; pa, možda, i kadar pisaca dijaloga; i kadar drugih saradnika na izradi scenarija (na »špici« najvećeg broja inostranih filmova pod natpisom »scenario« ima po nekoliko imena; scenario je, sve češće, kolektivni rad — onoga koji je dao ideju ili sinopsis, pisca dijaloga, reditelja ili asistenta itd.). Stvaranje kadra scenarista jedan je od krupnih problema našeg filma. Baš zato što je scenario komplikovano delo, pored invividualnog rada na njegovoj izradi mogao bi i kolektivan rad dati dobre rezultate. Pre svega u okviru Saveza filmskih radnika, u kome je već raspravljano o tome. Organizacijom saradnje na izradi scenarija Savez će doprineti da naša filmska preduzeća dobiju umetnički, filmski zrela scenarija, gotova za realizaciju.

Sve to zajedno put je da dobijemo dobar kadar slobodnih filmskih radnika, i da dobijemo, pre svega, našu scenarijsku, filmsku literaturu: našeg Prevara, Zavatinija, Brekeeta ili Spaka. Ta imena nisu manja ni manje pozanata od imena Karnea, De Sike i Viljema Vajlera, ili imena istaknutih pesnika, romansijera i slikara savremenog sveta.

O slobodi književnog stvaranja

Dušan Popović

Među momentima koji određuju stav književnika prema izvesnom društvu svakako nije za potcenjivanje onaj koji daje odgovor na pitanje: u kolikoj meri umetnik može slobodno da izrazi istinu o njemu.

Sa kakvom strašću stvaralac nosi ovaj zahtev pokazuju primeri velikih pisaca iz veka u vek. Njihovo književno delo svedočanstvo je njihove neukrotive težnje da uprkos svim preprekama — nazadnim društvenim odnosima, nasiljima države, religioznom mračnjaštvu i svakoj drugoj zaostalosti — izgovore istinu baš o onome što čini najžešćeg nasilnika slobodne reči stvaraoca. U tom sukobu oni su ubojitošću svoje umetnosti ubrizgavali otrov u srž postojećeg, koje se upinjalo da prepreči prolaze napred. Neprestane pobune i plamena borba sa onim što pretstavlja kočnicu društvenog razvitka i sramotu čoveka nisu samo nepresušni izvori života i progresa; one su mnogo očiglednije — svojstva umetničkog dela. A ovome je, i u tom pogledu, neumitni sudija — najširi. i zato najnepoštedniji i najnepogrešiviji — forum čitavog društva; i to ne jednog, nepromenljivog ili na momente zarobljenog nečijom fizičkom silom, nego društva u nepodmitljivom uzrastu oslobodilačkih smena generacija.

Takva priroda stvari neizbežno daje, na kraju krajeva, svakome svoje.

Međutim odgovornost za to nije uvek i svuda podjednako teška. Lesing, koji se u mnogo čemu osećao prvoborcem nemačke građanske klase, nije uzalud upirao pogled u savremenu englesku književnost — književnost tada relativno najrazvijenijeg građanskog društva. Velika većina proleterskih pisaca u svetu nije se uzalud okretala Gorkom, piscu zemlje i klase koja je pobedonosno povela dotle najširu i najsvesniju revolucionarnu bitku u svetu. Razvijen društveni i ideološki moment, sa kojima se književnost nalazi u najtešnjoj vezi, nemaju, doduše, mehaničko dejstvo na nju, ali daju velike mogućnosti za svestrani razmah umetničkog stvaralaštva, za pojavu novih umetničkih kvaliteta. Baš novi društveni i ideološki momenti mogu nacionalnu književnost da isture na neispitane puteve, da je stave pred često još nedovoljno iskristalizovane zadatke. I utoliko teže ali i odgovornije, u najširim razmerama, i dostojne najpregornijih stvaralaca.

Takva književnost, ukoliko je prožeta svešću o svom aktuelnom pozivu, o najdubljem smislu svog postojanja, može da postane jedno od najubojitijih oruđa avangarde.

Odgovornost i obaveze naše književnosti danas su utoliko veće što savremeni jugoslovenski književnik ima za svoju materiju društvo koje je u svom burnom razvitku izbilo na nove puteve socijalizma, i što živi u sredini najdoslednije i stvaralačke primene marksističko-lenjinističke teorije.

Ovakva specifična, revolucionarna društvena osnova — i u teoriji i u praksi — pruža književniku neiscrpno sadržajno bogatstvo i visoku idejnost. Našoj književnosti kao celini ona omogućuje da stvarnost jednog herojskog podviga osmisli njenom pravom, duboko revolucionarnom suštinom i da svojom umetničkom snagom — potenciranom progresivnošću borbe koju vodi naša zemlja — obasja ne samo za nas veliku istinu jedne revolucionarne stvarnosti.

Sve ovo ukazuje da se rasmatranju pitanja slobode književnog stvaranja može prići samo tako ako se ono poveže sa konkretnom društvenom stvarnošću. Kad je reč o našoj književnosti, tada bi ne samo raskid nego i svako labavljenje njenih veza sa onim što je našu društvenu praksu dovelo u prve redove revolucionarnih zbivanja u svetu — značilo odvlačenje književnosti sa pozicija na koje je izdignuta jednom duboko revolucionarnom stvarnošću: odvlačenje bilo ka pozicijama vulgarnih kominformovskih apologija, bilo u baruštinu malograđanske razbarušenosti ili, pak, u buržoasku dekadencu.

Ali u istoriskim zbivanjima koja su ujedinila sve napredne snage naše zemlje, i sve oblike njihove materijalne i duhovne delatnosti, u jedan svestan napor — do najveće mere organizovan i disciplinovan, — teško je zamisliti da bi se našao ijedan iole dobronameran pojedinac koji bi pomislio da se književnost može izdvojiti iz tog jedinstvenog pokreta masa usmerenog u budućnost. Jer taj put je nužnost našeg društva, a svaki drugi vodi unazad, povratku starih društvenih odnosa.

Shvativši ovu nužnost objektivnog razvitka i učinivši je sadržinom svoje svesti, savremeni progresivni čovek nalazi na putu zakonitih tendencija društvenog razvitka i ciljeve svog ličnog života i rada. To je, istovremeno, i najsnažnije i najdublje preživljavanje slobode. I kao što u čoveku budi neiscrpnu energiju saznanje da se bori za ono što treba da pobedi i što najzad mora pobediti, tako i književnik — svestan revolucionarnosti društvene stvarnosti u kojoj, o kojoj i za koju stvara, i ideologije koja je njom prožeta — u srazmeri sa svesnim saznanjem ovih činjenica ima silniji potstrek i nadahnuće za svoje stvaralaštvo. A produbljavanje spoznaje tih bitnih činilaca savremenog života istovremeno je i širenje, povećavanje stepena njegove slobodne delatnosti.

Pri tome ne treba gubiti iz vida da je krajnje zaoštravanje klasnih borbi i njihovo komplikovanje — osobito u našem veku — učinilo i samu umetničku vrednost književnog dela mnogo više zavisnom od klasnih i idejnih pozicija njenog stvaraoca, da se ta dva elementa prožimaju više nego ikad u prošlosti. A danas, i kod nas, svakako u najvećoj meri.

Ocenjujući Tolstojevo književno stvaralaštvo baš sa tih pozicija, Lenjin je isticao strasnost, vatreno buntovništvo, neustrašivost, otvorenost i nemilosrdnu oštrinu, kojima je veliki ruski pisac postavljao »najbolnija, najprokletija pitanja vašeg vremena«. Od Servantesa i Šekspira pa do Balzaka, od Gogolja do Tolstoja i dalje, u silnoj želji — želji čiji pečat nosi čitavo njihovo delo — da objasne, žigošu ili podrže najznačajnije pojave svog doba, istinski umetnici duboko su ponirali u skrivenu osnovu društvenih pojava, težeći da ih do kraja razjasne, da otkriju istinu o njima i time prokrče prolaze napretku. Na tom putu su, kao po pravilu, bili i stvaraoci i njihovo delo pod stalnim udarcima reakcionarnih, tada vladajućih snaga.

Naša društvena stvarnost donela je i u tom pogledu korenitu promenu. U našoj zemlji književnik uživa punu slobodu istraživanja, pronalaženja i izražavanja **istine** o društvenim pojavama, odnosima i likovima, punu slobodu objašnjavanja tih pojava u njihovim razvojnim tendencijama. Zbog toga u našoj zemlji ne postoje ograničenja umetnosti.

Ali ta sloboda umetnosti ne znači priznavanje nego, naprotiv, pretpostavlja negiranje licemerno »slobodne književnosti«, pretpostavlja borbu protiv takve vrste književnosti koja teži ne za istinitim odražavanjem društva, nego za njegovim falsifikovanjem, i u suštini pretstavlja jednu od formi političkog uticaja i delovanja buržoazije. Liberalizam prema takvoj »slobodnoj književnosti« i njenim nosiocima značio bi u našim aktuelnim društvenim uslovima potkopavanje i samih društvenih temelja koji omogućuju punu slobodu umetnosti, takav liberalizam u krajnjoj liniji vodi restauraciji »prokletog doba enopovskih govora, književnog lakejstva, ropskog jezika, idejnog feudalizma«.

Kod nas su, međutim, postojale osetne tendencije zanemarivanja razlike između razvijanja formi slobodnog umetničkog stvaranja u našoj socijalističkoj književnosti i anarhističke »slobode«, po kojoj je »svako slobodan da piše i da govori sve što želi, bez i najmanjih ograničenja«, što u suštini pretstavlja brešu za idejno prodiranje buržoazije u književnost, a preko toga i u čitav naš život. Takva tendencija, — koja bi u svojoj krajnjoj konsekvenci, pod parolom »slobode« književnosti, dovela baš do ukidanja njene slobode, — ispoljavala je pojave netrpeljivosti prema svemu onom što joj se suprotstavljalo. Takva tendencija je dobrim delom i dovela do činjenice da se ćutke prelazilo preko pojava koje su zahtevale živu diskusiju i principijelnu kritiku, da se u ime te »slobode« potiskivala idejna borba, čime se, naravno, usporava razvoj književnosti.

Otpor prema takvoj vrsti »slobode« pokušalo se krstiti »ždanovštinom«, što ustvari pretstavlja pokušaj anarhistički nastrojenih pojedinaca da se onemogući marksistički, principijelni stav prema pojavama koje nisu svojstvene socijalističkoj književnosti; sem toga bi to značilo — neshvatanje suštine idejne borbe i njenog značaja za učvršćivanje i dalji brzi razvitak čitavog našeg socijalističkog društva, a ne »idejne borbe« — slučaj u informbiroovskim zemljama — kao sredstva za jačanje antisocijalističkih, monopolističkih pozicija birokratije, čiji interesi dolaze sve više u oštru suprotnosti sa interesima radnih masa; u isti mah bi to značilo — duboko nerazumevanje puteva razvitka našeg socijalističkog društva, čija najsvesnija, vodeća snaga organizuje najnemilosrdniju borbu masa baš protiv onih pojava koje bi — tek svojim kvalitativnim prelaskom u čitav sistem — mogle da rode onakvu nesocijalističku, reakcionarnu i uvredljivu podređenost književnosti državi i nekolicini birokratskih despota, kao što je to danas slučaj u Sovjetskom Savezu.

Pored toga se pokazalo da kod nas zaista postoji sloboda da se »piše i govori sve što se želi«, ali i to da je principijelna kritika uvek u stanju brzo da izađe na kraj sa unošenjem u književnost tuđih, reakcionarnih shvatanja.

Prema tome, ako postoji nešto što bi u našem društvu pretstavljalo »ograničenje« slobodnog književnog stvaralaštva, to je jedino obaveza borbe — uslovljena čitavim našim životom — protiv onih tendencija koje u svojoj suštini potkopavaju i, u krajnjoj liniji, ukidaju slobodnu književnost revolucionarnog naroda. Ali to nije nikakvo ograničenje književnika koji svojim radom i delom nastavlja i dalje razvija ono što se kroz čitav istoriski razvitak pokazalo kao najviši smisao i lepota književnosti, — ono zbog čega književnost i sloboda književnog stvaranja moraju biti na srcu svakog progresivnog čoveka.

Bila je noć

Tu noć kraj jablaničkog mosta
ovijena topovskom rikom,
u škrapi pod kamenom osta
krvava torba s blijedom slikom.

Partizanka jedna ko ptica
laka, ko breza čvrste građe.
Miner je preplanula lica
uz nesvršeno pismo nađe.

Bila je četrdeset treća,
bio je požar ,bila je noć.
Ognjica rasla sve to veća.
A san je bio zapreku proć.

Bila je četrdeset treća
i kostur mosta u dnu vode,
drvena greda cijela sreća,
a put sve teži do slobode.

Bila je četrdeset treća,
bregovi strmi, Neretve hir,
očiju žar ko blijesak svijeća,
i zadnji korak... i krvav vir...

Tu noć kraj jablaničkog mosta
ovijena topovskom rikom,
u škrapi pod kamenom osta
krvava torba s blijedom slikom.

(odlomak iz pjesme »Jablanica«)

Marin FRANIČEVIĆ

vreme osećao sam kako me po temenu prži njegov uporan pogled. Bio je veoma nestrpljiv. Najzad se osmelih, podigoh glavu i rekoh:

— Iskreno. Osećajno. Proživljeno.

— Kada će ući u štampu? — hladno zapita moj prijatelj.

Valjda ste bili nekada u položaju da morate nekom da saopštite da mu je umrla majka ili otac. Teško je to. Veoma teško. Obično se tu traži velika pažljivost i postupnost. Ali, ma koliko vi bili pažljivi i postupni, na kraju morate reći da je majka umrla. I tačka. Mrtvi se ne vraćaju. Ipak, u krajnjoj liniji, ta postupnost olakšava, ili bolje, za izvesno vreme odlaže onu strašnu nelagodnost koju mora pretrpeti i onaj koji saopštava tužnu vest. Držeći se toga rekoh:

— Koliko imate godina?

— Dvadeset! — začuđeno promuca moj sagovornik.

— Oh, pa vi imate još mnogo vremena, — pokušah da ga pripremim.

— Kako vi to mislite? — zapita.

— Pa eto, tako. Mislim da ne bi trebalo da žurite sa objavljivanjem. Ostavite vi te pesme da se malo slože, za to vreme čitajte našu i stranu poeziju, i učite!

— Šta ja imam još da učim? — brecnu se mladić.

— Zanat treba da učite!

— Ali, ja već studiram veter... — malo se nakašlja pa nastavi ...a ni u kući mi nije niko bio zanatlija. Dozvolićete!

— Ma ne mislim bukvalno. Mislim na pesnički zanat. Potrebno je da se mnogo čita da bi se obogatio rečnik, stvorila neka forma, pa jedinstvo forme i sadržine, i još dosta drugih stvari tu ima. Znate, ne ide to baš tako jednostavno.

— Molim vas, dozvolite ,ja sam već izgrađen pesnik! Ja imam svoju fizionomiju. Pored ovoga, imam još trinaest ciklusa, jednu neobjavljenu zbirku, jednu poemu od šesnaest hiljada stihova u šesnaestercu, dvadeset balada i osam soneta! — zaključi on nabusito.

Mislio sam da smo tu već negde blizu. Ali on nikako nije hteo da dozvoli da mu je neko umro. »Sada već moram otvoreno, — pomislih — sa ovim ne ide drugačije. Pa kud puklo da puklo«. I rekoh:

— Sve je to pohvalno, dragi prijatelju, ali ova vam pesma ne valja!

On me prvo pogledao začuđeno. Zatim zašmirio malo, opet pogledao, opet zažmirio, i onda zadržao jedan hladan izraz, pun prezrenja, izraz koji mu je ostao na licu sve dotle dok sam bio u stanju da ga pamtim.

— Kako? Vi se usuđujete da kažete da ova moja pesma, najbolja među najboljim ,jednom rečju — ne valja!?! — malo zastade, pa nastavi: — A možete li mi vi reći zašto ne valja?

— Prvo, nepismena je! drugo, i u padežima grešite. Kažete: »...u kafanu lučku, otišao na — ručku«! Zar je tu potrebno još nešto reći?

— Kako? Zar nepismena? Zar je to nepismenost, molim vas lepo, ako samo zbog slika malo promenim padež? Nemojte tako! Ostavite molim vas! U meni gori, verujte! Noću ne mogu da spavam. Dižem se u ponoć. Pišem. Bez toga ne mogu da zaspim. A vi mi još kažete da pesma nije dobra. Ja moram svoje osećaje da prenesem na hartiju, moram! Ja...

Ovde sam ga prekinuo. Mislio sam da je taj momenat najpogodniji.

— Baš tu leži zec!

— Gde leži? — iznenadi se on.

— Vidite ,dragi druže. Od našeg osećanja do njegovog umetničkog uobličenja veliki je put. Vi još dobro ne poznajete ljude, život, odnose...

— Kako da ne poznajem! — preseče me on. — Moj otac je bio radnik, mi smo se mučili. Bio sam socijalno ugrožen! Ja potičem iz radničkog staleža! Zar to nije dosta?

— Ali to se iz vaših pesama, na žalost, ne vidi!

— Kako da se ne vidi! Zar ne kažem tamo na jednom mestu u pesmi »Pucaju lanci« ove stihove: »Kamene stene pucaju, sva se zemlja trese, proleteri svih zemalja... Šta sad?

— Dobro ,dobro. Ali i ljubavne su vam, kako da vam kažem, nekako čudne. Vidite, u onoj »Slatka si kao grožđe«, vi u čitavih pet strofa govorite o svojoj dragoj, opisujete je, priželjkujete, govorite o vašoj zajedničkoj budućnosti, onako lirski je poredite sa slatkim grožđem, kad na kraju — bup! Odjednom sve padne!

— Šta padne?

— Pa utisak. Kažete na kraju: »Ti si kao grožđe ,ovo grožđe, ovde na pijaci«! Bolje bi bilo da ste rekli, kad je već poredite sa grožđem, da je ono na nekom drugom mestu, a ne baš na pijaci.

— Šta ja mogu kad sam ga kupio na pijaci. Lepo grožđe, verujte. Zovu ga »oko kraljice Drage«! Ali najzad, ta pesma i nije toliko važna. Posvađao sam se s tom devojkom.

Zatim priđe mome stolu, ili bolje, pade preko njega, nalakti se i reče tako strašnim glasom, da mu se nisam mogao usprotiviti:

— Ali ova moja ljubavna pesma sasvim je dobra! Molim vas, čitajte stih po stih!

Morao sam. I počeh:

— »Priroda čini napor, pada sneg lapor!« — zastadoh. — Evo vidite, dragi druže. Nezgodno! Vrlo nezgodno! Priroda ne čini nikakav napor kad pada sneg!

— Kako da ne čini! Čini još kako! Ostavite se vi toga, učio sam ja fiziku! Može to mirne duše da se kaže. Čitajte dalje! — naredi.

Nastavih:

— »Vidim te na bregu, a nade se legu, legu...« — opet napravih pauzu.

— Zašto ste stali? — upita autor.

— Zar nije malo neumesno reći za nade da se legu? To je prilično banalno za poeziju. Legu se, znate, pilići, a za nade može i nešto drugo da se kaže. Bolje bi bilo, recimo, — rađaju!

— A šta ćemo onda s bregom? — zamisli se on malo, pa nastavi: — Nego ja bio i za ovo vaše »rađaju« rekao da je malo banalno!

— Zašto? — iznenadih se.

— Znate li vi da se i miševi rađaju! — Kako se ono kaže: »Tresla se gora, rodio se miš!« Aha! Niste u pravu. Čitajte dalje!

Nisam više pripadao sebi. Radio sam sve što je on hteo. Nahvatao sam se straha i izbegavao da mu postavljam pitanja dok sam čitao. On je uživao u svojoj poeziji. Kritikovao me da ne naglašavam dobro. Vraćao sam se i čitao ponovo. Negde je u daljini grmelo. Ali kad sam naišao na jedan stih, nisam više mogao da se uzdržim. Morao sam da ga upitam za objašnjenje. Toga trenutka moja priroda učini napor, jer u meni se već sve komešalo. Ipak sam imao još malo hrabrosti, a voleo sam poeziju.

— Vidite li šta piše ovde? — rekoh.

— Pročitajte!

— Evo, ovde doslovno stoji: »...zagrljaj belih ruku, i tvoje usne što tuku...«

— Pa šta vam tu još nije jasno?

— Nije mi jasno šta ste hteli time da kažete!

— Hteo sam da kažem ono što sam i napisao!

Negde je u daljini sevalo. Nisam više mogao mirno. Povišenim tonom rekoh:

— Molim vas! Gledajte! Kako bi trebalo da izgledaju ta usta koja su u stanju da tuku? Pa umerite se već jednom čoveče! Priznajte da je to više nego deplasirano!

— Nije, — reče on hladno.

— Jeste! — urliknuh.

On je dalje bio savršeno hladan. Odmaknu se od moga stola, sede, i zauze stav čoveka koji je tek sada spreman za diskusiju. I poče:

— Vidite, to već zadire u moj privatan život. Ali kad smo baš kod toga, dobro! Ja ću vam sada objasniti kako usta tuku...

Govorio je, govorio... govorio... Meni se smrkavalo pred očima. Bivao sam sve otsutniji. S vremena na vreme dopiralo mi je do ušiju: »...proleće... devojka... dugo niste videli... zaletite se... tuku... tuku...« I moje slepoočnice su tukle. Prvo je počelo sa slikama. Majakovski, sa zida, gledao me sve strašnijim i strašnijim pogledom. a oči mu postepeno izlazile iz ležišta i rasle u pravcu moga stola. U ušima mi je zujalo. Prvo sam ga video kako sedi u fotelji. Zatim fotelja nije imala naslon, pa jednu nogu. Sve se ljuljalo. Posle nije više pod njim bilo ni fotelje. On je lebdeo i govorio... govorio... a ja sam negde tonuo. Uhvatio sam se još samo za glavu. Učini mi se namah da mi je malo bolje. Kao kroz maglu, video sam ga kako drži torbu na kolenima, a u rukama mnogo, mnogo hartije, i čita, uporno čita. Osetio sam jak udarac. Epicentar je bio u oblasti kičme. Kao da me struja tresnula. On je bivao sve manji i manji. Kao da je sedeo na kraju nekakvog dugačkog tunela i govorio, bez prestanka govorio. Sve je odjekivalo, baš kao u tunelu. Crveni, plavi, zeleni, beli kružići vrteli mi se pred očima. Video sam svoju majku kako me ispraća u školu a ja, mali, zavijam se u veliki šal, uzimam knjige i istrčavam iz tople sobe na ulicu. Sneg veje ,sve je belo, a male noge propadaju mi sve dublje i dublje u beli pokrivač zemlje. Sad opet Majakovski! Smeje se! I on sada nešto recituje, a do ušiju mi, kao iz velike daljine dopiru poznati stihovi moga posetioca Opet jedan udarac! Sada već mnogo jači.

Video sam ga još jednom. Na kraju tunela. I onda sam — umro.

BELEŠKE

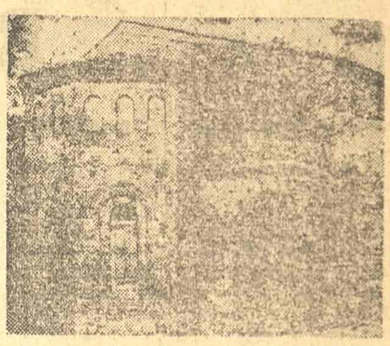

Bazilika sv. Sofije u Ohridu

NAPRAVLJEN JE PLAN ZA OBNOVU CRKVE SV. SOFIJE U OHRIDU, U KOJOJ SE NALAZE DOBRO OČUVANE FRESKE IZ XI VEKA

Jedna od naših retkih vizantiskih bazilika, crkva svete Sofije u Ohridu, biće uskoro obnovljena. Stručnjaci iz gotovo svih naših republika ispitali su nedavno stanje u kome se nalazi ovaj dragoceni spomenik naše kulture i utvrdili plan po kome će se vršiti restauracija crkve sv. Sofije koja je naročito poznata po svojim freskama iz XI veka.

Za vreme velikog zemljotresa 1916 godine, crkva je veoma mnogo stradala. Neki njeni zidovi su naprsli i u znatnoj meri izgubili svoj prvobitni izgled. Mnogobrojne freske u unutrašnjosti crkve premazane su krečom još u vreme kada je Ohrid pao pod tursku vlast i kada je crkva bila pretvorena u džamiju.

Komisija Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture napravila je detaljan plan rada za iduću godinu na održavanju crkve u sadašnjem stanju, dok će se 1952 godine preći na njenu obnovu u širem smislu. Mnoge freske koje se nalaze u ugroženom delu crkve biće pre početka radova snimljene i verovatno iskopirane. Teren oko same crkve biće takođe detaljno ispitan, a zatim će se oko njenih zidova staviti zaštitni pločnik. Napravljen je plan i za urbanističko rešenje okoline radi boljeg isticanja autentičnog lika crkve.

GALUSOVA NEDELJA

Petelin Gallus

Pre 400 godina rodio se u Kranjskoj jedan od najvećih muzičkih majstora XVI veka, savremenik Palestrine, Orlanda Larsa i drugih velikih majstora vokalne polifonije — Galus. Svom polatinjenom prezimenu (Petelin-Gallus) on je redovno dodavao oznaku »Carniolus« ne samo zato da ga ne bi zamenili sa drugim istoimenicima, nego i kao ispovest svoga porekla. On je komponovao skoro isključivo latinske tekstove. Prvo muzičko i opšte vaspitanje dobio je u austriskom samostanu Melku. Zatim je postao crkveni kompozitor i horovođa biskupskih horova. Živeo je najviše u Bratislavi i Olomoucu, a 1585 došao je u Prag, gde se potpuno posvetio kompoziciji. Umro je u 40 godini starosti.

Sav svoj život posvetio je Galus muzici, pretežno crkvenoj. Napisao je i manji broj svetovnih pesama i madrigala, od kojih su poznate »Moralije«. Napisao je i izdao svezak nemačkih madrigala, kao i veći broj prigodnih kompozicija. Savremenici njegovi s pravom su ga ubrajali u tadašnje velike muzičare.

Odbor za proslavu četiristogodišnjice Galusova rođenja i Slovenačka filharmonija priredili su od 7 do 12 novembra u Ljubljani »Galusovu nedelju«. Tom prilikom otvorena je izložba njegovih dela i priređen niz koncerata. Na koncertu su nastupili mešoviti horovi slovenačke filharmonije, Glazbene matice i zagrebačke radio stanice. Prva dva hora izvodila su isključivo Galusove kompozicije a poslednji je prikazao muzički ambijent u kome se Galus afirmirao kao majstor.

Slovenačka akademija znanosti i umetnosti ima u planu da izda dosad još neobjavljena kompozitorova dela. U toku godine izići će i popularna publikacija o Galusovu životu i delu. U planu je i biografsko bibliografsko naučno delo u kome bi se prikupili svi dosada poznati podaci o kompozitoru i kritički obradio taj materijal.

U ISTRI JE POSLE OSLOBOĐENJA PRONAĐENO OKO 30 RAZNIH OBJEKATA U KOJIMA SE NALAZE POTPUNO ILI DELIMIČNO SAČUVANE FRESKE I DRUGI SLIKARSKI RADOVI

Spomenici zidnog slikarstva otkriveni su u Istri u mnogo većem broju nego što se očekivalo, što dokazuje da je tradicija unutrašnjeg ukrašavanja crkvenih građevina bila prilično stara i rašrena. U toku radova koje su obavili saradnici Konzervatorskog zavoda na Rijeci, pronađeni su mnogi slikarski radovi iz XII i XIII veka. Najzanimljivije je to što se spomenici zidnog slikarstva najčešće nalaze u dubokoj unutrašnjosti Istre, u krajevima koji su nekada bili teško pristupačni, a koji su počevši od VI veka bili naseljeni isključivo slovenskim stanovništvom. Isto kao i makedonske, i istarske freske nose u sebi posebne slovenske karakteristike.

Najlepši i najbolji primerci zidnog slikarstva nalaze se u istarskim gradovima Pazinu, Bermu, Draguću, zatim u Oprtlji i dr. Dva najpoznatija slikara Istre (koji su radili u doba procvata zidnog slikarstva u ovoj oblasti — u XV i XVI veku) Hrvati su po narodnosti. To su Vinčenc iz Kaštva i Antun iz Kaščerge, koji se na mnogim svojim radovima potpisivao hrvatskom glagoljicom.

Na slici: Glagoljski rukopis na zidu crkve u Bermu (Istra)

PRIMERI GOVORA I DIJALEKATA SNIMAJU SE NA PLOČE I MAGNETOFONSKE VRPCE

Otsek za eksperimentalnu fonetiku Instituta za srpski jezik Srpske akademije nauka, iako nedavno osnovan, zabeležio je već vrlo lepe rezultate u svom radu. Jedan od prvih zadataka ovog otseka bio je stvaranje jedne zbirke snimljenih primera govora i dijalekata iz svih krajeva Srbije i Hrvatske. Ranije su stručnjaci za fonetiku odlazili na teren i po sluhu prikupljali govorni materijal, dok su sada naučni saradnici ovog novoformiranog otseka sve primere snimali na gramofonske ploče ili na magnetofonske vrpce koje će služiti za kasniji rad u Institutu.

Otsek će na osnovu prikupljenog materijala napraviti atlas naših dijalekata, a proučiće detaljno i pitanje akcenata i intonacije u srpskohrvatskom jeziku.

Trebalo bi svakako istaći i to da je ovo prvi put u našoj zemlji da se jedna grupa naučnika i naučnih saradnika posvećuje isključivo eksperimentalnoj fonetici.

EKIPA STUDENATA FILOSOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU SAKUPILA JE OVOG LETA OKO 20.000 NARODNIH STIHOVA

U toku ovoga leta jedna grupa studenata Filosofskog fakulteta u Zagrebu obišla je srezove Donji Lapac, Knin, Sinj, Gračac, radi skupljanja narodnih pesama. Ovi krajevi su još od ranije poznati po svom folklornom bogatstvu, a ovo je bila prva organizovana stručna poseta koja je dala vrlo lepe rezultate. Ekipa je uspela da sakupi oko 20.000 stihova raznih narodnih pesama koje se sada pevaju u ovim krajevima. Posebnu vrednost pretstavljaju beleške o krajevima kroz koje je ekipa prošla, jer će u mnogome doprineti boljem upoznavanju ovih naših zabačenih krajeva.

ZABILJEŠKE UZ DVA POSLJEDNJA BROJA »FILMA«

»Razmišljanje o tipičnom i netipičnom«

Posljednji brojevi »Filma« postavili su na diskusiju niz značajnih pitanja iz oblasti filmske umjetnosti koja će, bez obzira na ideološke i druge slabosti nekih od njih, značiti značajan korak u izgrađivanju umjetničkog izraza naše mlade filmske umjetnosti. Tako, na primjer, režiser Radoš Novaković u svom članku »Razmišljanja o tipičnom i netipičnom«, polazeći od jednog Lukačevog citata, dolazi do zanimljivog problema umjetničkog uopštavanja životnih činjenica i pojava i njihovog uzdizanja do značaja tipičnog. Ove svoje u osnovi tačne konstatacije on pokušava da primjeni i na film vršeći pri tome izvjesna, ne sasvim dovoljno motivisana, upoređenja sa literaturom, ističući da se ta uopštavanja »u filmu pojavljuju sa svojstvenim teškoćama«:

»Prve teškoće proizlaze iz činjenice da je filmski umetnik stvaralac koji (da se poslužimo tim poređenjem) diriguje vrlo složeno instrumentalnom partiturom. I neobično je teško u tom istovremenom dirigovanju i filmskim scenarijom, i glumom, i kamerom, i dekorom i osvetljenjem izvući preciznu i željnu melodisku liniju, neobično je teško u svakom trenutku pravilno akcentovati dominante i svesti pratnju na pravu meru i srazmeru.«... »Jedna niansa samo u držanju ili u glasu glumca, niansa koja se pojavi svega u nekoliko kadrova na raznim mestima filma, dovoljno je da od grube i primitivne ličnosti načini ličnost koja deluje kao suprotno okarakterisana ili, u najboljem slučaju, kao nejasan ili neubedljiv lik«.

Da bi na ilustrativan način dokazao šta je »istina i laž u filmu« tj. šta je tipično za film, drugim riječima, zašto film, i pored svojih ogromnih izražajnih mogućnosti, ne može da govori jezikom literature, već isključivo svojim, filmskim jezikom, što je, bez velikih napora, lako shvatljivo svakom filmskom nestručnjaku, pisac članka je analizirao niz objektivnih »filmskih« teškoća (nemogućnost opisivanja na filmu, sažetost filmskog izraza itd.). Ali, da li je to što on tvrdi zaista tipično samo za film, ili se ta njegova »razmišljanja« mogu paralelno primjeniti i na literaturu svejedno što ih je on upotrebio da bi dokazao suprotno tj. »oštru diferenciranost filma od literature?« Jer, zar isto tako ne možemo reći da i jedan pisac, slično jednom filmskom umjetniku, ima svakovrsnih objektivnih i subjektivnih teškoća, od kojih su neke izrazito »početničkog karaktera«, a neke »koje imaju svoje korene u samoj prirodi« literarnog izraza. Zar se i za pisca (i slikara, na primjer) ne može reći da, u procesu umjetničkog stvaranja, »diriguje vrlo složno instrumentalnom partitaturom« koja se, besumnje, mnogo razlikuje od one kojom diriguje filmski umjetnik, ali koja ni malo nije složenija od nje, bez obzira što pisac nema posla ni s kamerom, ni s osvjetljenjem, ni s dekorom, ni s glumcima. Pa prema tome, neće li, na primjer, »jedna niansa samo« u, recimo, pretjeranom opisu ili dijalogu jedne ličnosti, »niansa koja se pojavi svega« u nekoliko rečenica, da »od grube i primitivne ličnosti načini ličnost koja djeluje kao suprotno okarakterisana...«. Nesumnjivo da hoće, i, da ne padnem u istu grešku, možda i više nego na filmskom platnu.

Jedno pitanje mi se nametljivo postavlja nakon ovih tvrdnji (njega izazivaju i razne asocijacije pri čitanju nekih drugih filmskih napisa): da li ova česta isticanja objektivnih teškoća i specifičnosti rada na filmu i, s tim u vezi, upoređivanja s drugim umjetnostima, prije svega s literaturom, treba da posluže daljoj teoretskoj razradi iskustava naših filmskih umjetnika, ili su to u izvjesnom smislu pokušaji opravdavanja dosadašnjih slabosti našeg filma objektivnim teškoćama pred kojima se nalaze naši filmski umjetnici, osobito oni mlađi s manje iskustva i filmske prakse? Meni se čini da ovoga drugog ima više, nego onoga prvog. Jer u čitavom ovome problemu, po mom mišljenju, mnogo je važniji subjektivni elemenat tj. obdarenost umjetnika, njegova invencija i domet, njegovo iskustvo i napori u ovladivanju i usavršavanju umjetničkog izraza, nego objektivne razlike u literarnom i filmskom izrazu. I zato mi se čini, a naročito iz gornjih razloga, dosta neuvjerljiva i nemotivisana tvrdnja da »osetiti i ostvariti« »pretstavlja za filmskog umjetnika veću distancu, nego za bilo kog umjetnika, i da pod tim uslovima zanat u filmskom stvaranju dobija daleko veći i daleko presudniji značaj«.

Osjećajući i sam da nešto ima što je neuvjerljivo u njegovoj analizi »pojava koje film oštro diferenciraju od literature« on ističe:

»Pogrešno bi bilo zaključiti iz ove analize da film »ne može da kaže sve« dok je to književnosti omogućeno. Razlika je samo u tome što film ne može da ih kaže na i s t i n a č i n (podvukao R. N.) tj. bukvalnim prevođenjem na svoj jezik«.

Međutim, Radoš Novaković je na kraju svoje analitičke proligomene rekao još jednu istinu koja još jednom potvrđuje gornje tvrdnje:

»Tipično i netipično u filmu, konačno je i ovde, kao i u svim umetnostima, problem šire ili uže istine, dubljeg odraza stvarnosti ili sitnog, površnog fotografskog beleženja. Tipično i netipično zavisiće ne samo od snage umetničkog stvaranja, nego praktično i od talenta da to tipično učini pristupačnim«.

Znači: problem se u osnovi poistovjetnjuje (i u literaturi, i u filmu) sa stvaralačkim procesom umjetnika i konačnom realizacijom umjetničkog djela tj. do koje mjere i u kojim srazmjerama će umjetnik uspjeti da svoju osnovnu koncepciju umjetnički realizuje, ili do koje će mjere i u kakvim će razmjerama uspjeti da ovlada materijom i svojim izrazom. U ovom pogledu, čini mi se, ne može biti neke izrazite distinkcije između literature i filma, kao i između drugih umjetnosti. Jer film, razumije se, svojim f i l m s k i m j e z i k o m koji se naglo razvija, može da kaže (pod uslovima da se radi zaista o talentu i u velikoj mjeri o savladanom majstorstvu) gotovo sve ono što i literatura, samo na svoj specifičan, filmski, sintetičan, kondezovan način. Film se, na primjer, razvio do te mjere da je u stanju da nam u nekoliko kadrova pruži plastično čitave skale najsloženijih ljudskih osjećanja isto tako uvjerljivo i živopisno, sa bezbroj životnih podataka, kao i literatura.

Ali, ova »razmišljanja« su me navela i na neke druge misli koje su mi se često javljale poslije gledanja niza stranih filmova sa lakim sadržajem koji, i pored banalnosti teme, osvajaju publiku. O sličnom problemu govore i dva članka objavljena u posljednja dva broja »Filma« (»Kultura gledanja filma«). Meni se čini da taj problem treba sagledati nešto šire nego što je to učinjeno u pomenutim člancima tj. potrebno ga je povezivati sa našom filmskom produkcijom i uzimati češće u obzir prilikom raznih teoretskih »razmišljanja«. Naime, pitanje je slijedeće: kako to da inostranim režiserima polazi za rukom da vrlo često od male i banalne teme ipak naprave dobar film, a da naši režiseri od velikih i zaista duboko ljudskih tema realizuju filmove uglavnom ispod prosječne umjetničke vrijednosti? Ne čini li se onda da naši filmski umjetnici iz ovog očiglednog paradoksa mogu izvući izvjesne vrlo korisne pouke.

Stručna i nestručna kritika

Očigledno je da će ovo nekoliko mojih misli na »razmišljanja« u »Filmu« biti osuđene kao nestručne, nekvalifikovane. One to, ustvari, i jesu. Ali, zar i »nestručni« gledaoci filmova i čitaoci »stručnih« filmskih kritika ne mogu reći svoje mišljenje kad im se vrlo često u ime stručnosti daju pogrešne i proizvoljne ocjene, naročito kada se tiče ocjene pojedinih filmova (domaćih, a posebno stranih). Sasvim je opravdan revolt filmskih stručnjaka protiv nekih recenzenata filmova u našoj dnevnoj štampi zbog neodgovornosti i vulgarizovanja u prikazima pojedinih filmova. Ali je sasvim neopravdana i neskromna njihova težnja, koja se može naslutiti i iz pojedinih napisa u »Filmu«, da se tom kritikom treba da bave isključivo filmski ljudi, tim prije što i mnoge njihove kritike pate od sličnih slabosti.

Mislim da neću pogriješiti ako kažem da je zadatak filmske kritike da podiže, između ostalog, i »kulturu gledanja filma«. Van diskusije je, takođe, da loši i neodgovorni napisi o filmovima mogu samo da učine obrnuti efekat tj. da upute pažnju publike pogrešnim putem, da je dezorijentišu. Zato se, po mome mišljenju, od naših filmskih radnika (režisera), kada se bave i filmskom kritikom, traži više nego od ostalih — tačna i neproizvoljna ocjena. Takve su, razumljivo, većim dijelom kritike u »Filmu« među kojima se, što iznenađuje, svojom solidnošću, analitičnošću i stručnom dokumentovanošću naročito ističu neke kritike mlađih kritičara (Petrić). Ali, nažalost, ima i takvih kritičkih prikaza koji nam govore o izvejsnim tendencijama potcjenjivanja »nestručnih« čitalaca jer su pisane takvim »stručnim« jezikom da ih mogu razumjeti samo (možda ne svi) filmski radnici, ali ne i široki krug ljudi koji se interesuju filmom i filmskom kritikom. Ali ova pretjerana stručnost nije ponekad toliko opasna koliko izvesna neskromnost u izricanju ocjena, koje samim tim kako su izrečene pretenduju na nekakav završni i neoborovi sud. Ova neskromnost u toliko više začuđava kada je u pitanju ocjena nekog filmskog ostvarenja od strane nekog mladog filmskog reditelja koji niti ima toliko iskustva, niti prava da tako čini. Prosto iznenađuje, na primjer, površnost i neskroman ton kojim je napisan prikaz Vojislava Nanovića u pretposljednjem broju »Filma« na engleski film« »Daj nam danas« u režiji iskusnog američkog majstora Dmitrika. Neskromnost (da ne kažem težu riječ) dovela je pisca ovoga površnog prikaza do potpunog negiranja (izuzimajući neke tačne konstatacije) umjetničke vrijednosti nekih zaista majstorski izvedenih realističkih scena i situacija, pred kojima su, uzgred budi rečeno, naši režiseri, kada ih sami u praksi treba da riješe, vrlo često nemoćni.

Risto TOŠOVIC

SRBA IVANOVSKI: LIRIKA

(NAPOK, Skopje, 1950)

Prevaziđeno početništvo, intimnost, lirska toplina, mladalački polet i zanos, težnja ka postizavanju vlastite fizionomije (u pogledu izbora motiva i forme), ali i neke slabosti u oblikovanju osećanja, unutrašnje nedorađen stih — to su uglavnom karakteristike ove zbirke stihova. Njen autor, Srbo Ivanovski, pripada grupi mlađih pesnika koji su svojim pojedinim stihovima već dostigli najbolja ostvarenja makedonske poezije. Glavne njegove teme su ljubav prema narodu, rodnom kraju, majci, preobražavanje duševnog života naših ljudi u novim odnosima i radost našeg čoveka prema novom životu, što je dato više kao antiteza prošlosti, samo proosećano, a ne i potpuno shvaćeno. Govoreći o pirinču sa rodnih polja, o životu seljaka u zadrugama, Srbo Ivanovski unosi svoju dušu u pesmu, raduje se zajedno sa svojim zemljacima i kod njega

»se soplele v edno i kopnežot vrel
i mirisot vlasten na klasalo žito...«

Prirodu duboko doživljava. I polje, i bašta, i kuća, sad su drukčiji nego što ih je zapamtio iz detinjstva. Ovaj novi izgled ne čine samo traktori i zadružni domovi, već u prvom redu poletni rad slobodnih ljudi koji znaju da rade za sebe. I sve se ovo sliva u himnu, u kojoj se i kada se govori o starom životu oseća da je prohujao; himna koja se čuje u svakom kutiću zemlje. Na ponekim mestima autor teži da nađe izvore ovom radosnom osećanju. I upravo u tim slučajevima intenzitet osećanja ga zanosi i on ne uspeva da osećanju nađe adekvatan izraz; primećuje se veštačka konstrukcija stiha, koji pred nama zablješti, ali nas ne zahvata.

Tražeći izražajna sredstva, težeći da postigne sadržajniji stih, Srbo Ivanovski ga često opterećuje sa mnogo kombinacija reči koje smetaju neposrednom usvajanju pesme, a neke (u manjoj meri) teško mogu da se dešifruju. Ovde smo dotakli jedan od najvažnijih problema poezije: jednostavnost. Upravo u tom pogledu Srbo Ivanovski treba još dosta da radi. U poeziji nije dovoljno »majstorstvo« koje će da zadivi čoveka. Istinsko majstorstvo je u tome da se skrije to majstorstvo od čitaoca i da mu se predaju osećanja i misli neposredno. Zato, pored ostalog, autoru pretstoji da usmeri svoje nesumnjive pesničke sposobnosti u pravcu otstranjivanja ove slabosti, od koje stradaju i drugi makedonski pesnici. A dobar broj stihova, pa i celih pesama, u ovoj njegovoj prvoj zbirci govore da sa malo više truda može to da postigne.

Aleksandar EŽOV

Novele Milana Šege i Janeza Gradišnika

Knjiga novela Milana Šege (»Balada o Lastovki«) i Janeza Gradišnika (»Pot iz noči«), koje su izašle u standardno opremljenoj seriji originalnih novelističkih zbirki Slovenskog knjižnog zavoda u Ljubljani, pretstavljaju savlađivanje štetnih i protivumetničkih tendencija u novijoj slovenačkoj proznoj književnosti, imaju više kulture i sadrže manje grubog provincijalizma.

Obe zbirke — svaka po osam novela — oživljavaju reminiscencije na dramatične doživljaje iz doba okupacije i partizanstva. Dok se Šega ograničava isključivo na Slovence i (samo sa jednim izuzetkom) na pripovetke o partizanima i aktivistima, Gradišnik materijom prelazi granice Slovenije (Hrvatska, stranci u nemačkom logoru) i pored partizana obrađuje i pretstavnike protivničkog tabora. Oba autora imaju samo dve zajedničke crte: simpatičnu težnju za trezvenim objektivizmom (u tom pravcu Gradišnik je otišao mnogo dalje od Šege), i iz toga, ili bar iz istih osnova, proizašlu izražajnu uravnoteženost, nepretencioznu i kultivisanu uzdržljivost jezičkog stila. Ali se u glavnim problemima svoga pisanja oba autora jako razlikuju. Milan Šega se koleba između dvojake opasnosti: između suviše male disciplinovanosti u svojoj težnji za dugim i nevažnim opisivanjem spoljašnih momenata, i nedovoljne smelosti u obrađivanju »opasne« psihološke problematike. Još uvek mu nedostaje dovoljno dramskog osećanja koje je potrebno novelisti. To dokazuje novela »Naše mesto«: dramatički osetljiv i psihološki produbljen autor bi isti siže sažeo samo na momente kad stari doktor prisustvuje egzekuciji talaca među kojima je i njegov sin. Šega je, međutim, novelu rasplinuo u dugom i nepotrebnom hronološkom opisivanju predašnjeg događaja, umesto da ga pomoću asocijacija retrospektivno uobliči u trenutku smrtne opasnosti. — Bojazan od veće psihološke problematike naročito je očigledna u noveli »Obadov najstarejši«, gde nije iskorišćen čak ni zahvalni motiv psihopatološkog odnosa između brata i sestre, ni motiv tragičnog raskola u čoveku koji je veran pristalica neke ideje koja mu je upropastila sve njegove najbliže. Šematičko rešenje u smislu »pravedne kazne« ne zadovoljava čitaoca koji ima veće zahteve. U Šeginoj knjizi relativno je najbolji prikaz one apatije prema sudbini koja je kod svih ljudi naše zemlje (a verovatno i u drugim zemljama) zavladala u toku poslednjeg rata. Ta misao nije nigde svesno izrečena ili formulisana, ali je zato tim sugestivnija. Kad »tri muškatira« posle svakog mučenja ponovo zaigraju, onda tu ne odlučuje samo »svest«, već isključivo neka pasivna tvrdoglavost koja ide do ludila: to je znak imunosti prema bolovima, otupelost od dobijenih strašnih udaraca.

Sasvim drukčiji po svojim pretenzijama, a po svojim rezultatima mnogo viši je **Janez Gradišnik**. On u prvom redu ide za beletrističkim uobličavanjem psiholoških studija. Psihologiju svojih lica pokušava u prvom redu da prikaže pomoću dijaloga i sitnijih reakcija. Po ugledu na mnoge izrazite noveliste-psihologe odabira motive [illegible] u čovečijem životu. Kad niz njegovih junaka u toku pripovedanja doživi sudbonosnu odluku, onda to kod Gradišnika ne znači da on uobličava onaj već do odvratnosti otrcan, šablonski »preobražaj« koji sva aktuelna literatura o partizanstvu i socijalizmu ta[illegible]. Gradišnik svaki put pokušava da prikaže onaj sudbonosni slom koji svaki čovečji život jednom ili i više puta pretrpi, kad se sruši sve ono što je ranije bilo sidro i kormilo toga života. To može biti postepeni proces, a može biti i dramatični preokret. Činjenica da se ovakav slom kod Gradišnika događa uvek u neposrednoj vezi s političkim događajima okupacije, nema ničeg zajedničkog sa jevtinim aktivizmom. Naprotiv, u njegovom pisanju ogleda se čak svesni otpor protiv aktivističke literature: zbog humanitarne objektivnosti on uzima i junake koje bi aktuelno-politički propagandistički literat odbacio bez imalo oklevanja kao »zločince« ili »neprijatelje«. Taj objektivizam ide toliko daleko da mu čak i onde gde svesno hoće da piše političko tendenciozni tekst (»V noči«) onemogućava dosledno sprovođenje te namere. Usled toga smrt domobranca u ovoj noveli deluje usiljeno, i organski ne proizlazi iz kompozicije. Uopšte se pokazuje da Gradišnikova slabost leži baš u fabulističkom komponiranju: tako je i Tarasova smrt (»V domačem kraju«) samo nespretnim obrtom vezana za inače čvrsto ocrtani portret čoveka koji se više ne može mirne savesti održati u mehanizmu u koji je zašao. No ipak nam ljudska pravednost, trezvena nepristrasnost i psihološka prefinjenost daju pravo da od Gradišnika još mnogo očekujemo.

Herbert GRÜN

Otvoren je Filozofski fakultet u Sarajevu

Prvog novembra u Sarajevu je na svečan način izvršeno otvaranje Filozofskog fakulteta na Sarajevskom univerzitetu. Otvaranju su pored domaćih gostiju, profesora i studenata Fakulteta, prisustvovali i pretsednik Srpske akademije nauka dr Aleksandar Belić i pretstavnici filozofskih fakulteta Zagrebačkog, Ljubljanskog i Skopskog univerziteta.

Svečanost je otvorio dekan Fakulteta profesor Ante Babić, koji je ukazao na važnost i mesto Filozofskog fakulteta na Sarajevskom univerzitetu.

Ministar prosvete Vlade NR BiH drugarica Dušanka Kovačević u svome govoru rekla je da su najstariji fakulteti u Sarajevu — Poljoprivredno-šumarski i Pravni — već dali našoj Republici 131 stručnjaka i da danas na Sarajevskom univerzitetu studira preko 2.000 studenata. Filozofski fakultet treba da uzdigne kadrove nastavnika, u srednjim školama čiji broj iz dana u dan raste. Već danas u Bosni i Hercegovini ima 23 gimnazije mesto 13, koliko ih je bilo pre rata, 98 osmoljetki i nižih gimnazija umesto 34 slične škole pre rata, 8 učiteljskih škola mesto 3, 27 srednjih stručnih škola i 7 radničkih tehnikuma umesto 6, koliko ih je bilo pre rata. Veliki porast ovih škola, porast broja učenika po odeljenjima zahteva i hitno rešavanje pitanja nastavničkog kadra čiji broj danas uopšte ne može da zadovolji.

Nakon kraćih govora rektora Sarajevskog univerziteta profesora Drage Krndije, zatim pretstavnika Ljubljanskog, Zagrebačkog i Skopskog univerziteta svečanost je pozdravio profesor dr Aleksandar Belić u ime Srpske akademije nauka i u ime Univerziteta u Beogradu. Stupajući kao prvi predavač za katedru ovog fakulteta dr Belić je između ostalog rekao:

»Otvarajući rad na ovom fakultetu svojim predavanjem ja duboko osećam čast koja je učinjena i meni kao pretstavniku katedre srpsko-hrvatskog jezika na Beogradskom univerzitetu i samoj toj katedri. Meni se čini da je današnji novi fakultet hteo time da prizna svoje veliko poštovanje onim ljudima koji su u ovom i prošlom veku visoko podigli slavističke studije i, naročito, proučavanje jezika naših naroda. Ja pominjem sa naročitim pijetetom danas njihova imena pred Vama kada se pali u glavnom gradu Bosne i Hercegovine žiža koja će svetliti pokoljenjima i njihovom naukom«.

Nakon pozdravnog govora, profesor dr Belić održao je predavanje o značaju mišljenja za jezičko stvaranje, i obrnuto, kojim je hteo da upozna i svoje nove kolege i prve učenike Fakulteta sa predmetom svojih poslednjih ispitivanja. Polazna tačka za ova nova Belićeva ispitivanja nalazi se u njegovoj velikoj knjizi, naštampanoj u izdanjima Srpske akademije nauka (O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku, B. 1941), zatim u raspravici, naštampanoj na ruskom jeziku (Unutrašnja i spoljašnja forma u jeziku, Izv. Akad. SSSR 1946) i raspravi koja se štampa u Ramovševom zborniku (još nije izašlo iz štampe).

M. Selimović

KNJIGE KOJE ĆE USKORO BITI U PRODAJI

U izdanju »Kulture« uskoro će se pojaviti u prodaji druga knjiga, II toma izabranih dela Vladimira Iliča-Lenjina: »Govori i članci«, III knjiga od Josipa Broza-Tita; II tom izabranih dela Marksa i Engelsa i Dvadeset i treća knjiga dela Maksima Gorkog. U izdanju »Prosvete«, izdavačkog preduzeća Srbije: »Iz istorije makedonskog naroda« od Dmitra Vlahova; »Guberniske slike« od Ščedrina u prevodu Milice Carcaračević; »Skakavci« od Leonova u prevodu Kirila Taranovskog; »Soć« od Leonova u prevodu Tankosava Kašikovića i Milice Carcaračević; »Izabrane pripovetke« od Đalskog u redakciji Veljka Kuprešanina i s predgovorom Krešimira Georgijevića; »Sistem prirode« od Holbaha, prevod i predgovor dr. Dušana Nedeljkovića; »Pod vedrim nebom« roman od D. Đurovića. U izdanju »Novog pokolenja«; »Odabrane pripovetke« od Miška Kranjca u prevodu Radosava Todorovića; »Mali Pjer« od Anatola Fransa u prevodu Jelisavete Marković.

KULTURNE VESTI

»ANTIGONA« NA SCENI JUGOSLOVENSKOG DRAMSKOG POZORIŠTA — Uskoro će se na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta izvođiti klasična grčka drama »Antigona« od Sofokla. Ulogu Antigone tumačiće Marija Crnobori, Kreonta-cara Tebanskog — Milivoje Živanović. Dramu su režirali Tomislav Tanhofer i Miroslav Belović.

* * *

SASTANAK PLENUMA UDRUŽENJA KNJIŽEVNIKA SRBIJE — U sredu 8 novembra književnik Vido Latković održao je pred plenumom Udruženja književnika Srbije u Beogradu referat o zborniku »Jugoslovenska proza«. Latković se najviše zadržao na izboru proznih radova i smatra da je u ovoj knjizi trebalo da budu zastupljeni još neki stariji pisci kao Šenoa, Đalski, Ignjatović i drugi. Isto tako referent misli da je u knjigu trebalo uvrstiti i neke druge prozne radove (eseje, memoare, dnevnike) i pri izboru ne držati se strogo samo umetničke proze kako je to urađeno.

* * *

GODIŠNJA SKUPŠTINA SAVEZA KULTURNO-PROSVETNIH DRUŠTAVA BOSNE I HERCEGOVINE — U Sarajevu je održana druga redovna godišnja skupština Saveza kulturno-prosvetnih drštava B i H, kojoj su prisustvovali delegati svih sreskih saveza kulturno-prosvetnih društava i pretstavnici svih masovnih i kulturnih organizacija Bosne i Hercegovine. Referat o radu Saveza kulturno-prosvetnih društava podneo je sekretar Saveza Dževat Dautović. Savez kulturno-prosvetnih društava zabeležio je velike uspehe. Samo u toku prošle godine opismenjeno je 117.804 lica. Nešto manje od 400 kulturno-prosvetnih društava i 98 kulturno-umetničkih društava 19 kino-aparatura u seljačkim radnim zadrugama, veliki broj polaznika produžnih, bibliotekarskih i drugih tečajeva dokaz su uspela i delatnosti Saveza na prosvetnom i kulturnom polju.

* * *

OTVORENA SAVEZNA IZLOŽBA UMETNIČKE FOTOGRAFIJE — U Modernoj galeriji u Ljubljani otvorena je treća izložba foto-amatera Jugoslavije. Izloženo je sto osamdeset šest fotografija, čija je tematika veoma raznolika: izgradnja teške industrije, pejsaži, portreti itd.

Posle pregleda izloženih dela, žiri je nagradio dvedeset jednog izlagača. Drugu nagradu od petnaest hiljada dinara dobili su: član Udruženja likovnih umetnika hrvatske Mladen Grčević i slovenački likovni umetnik Petar Kocijančič. Ostali su dobili treću i četvrtu nagradu u ukupnom iznosu od sto dvadeset hiljada dinara.

Izložba će biti otvorena do dvadesetog novembra, a posle toga biće prenesena u druge gradove zemlje.

* * *

PREMIJERA BALETA »TRNORUŽICA« U HRVATSKOM NARODNOM KAZALIŠTU — Na sceni Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu izvedena je premijera fantastičnog baleta »Trnoružica« po priči Šarla Perolta, od Petra Ilića Čajkovskog. U izvođenju baleta sudelovao je ceo baletski ansambl, a glavne uloge tumačili su Ana Roje, Vera Vaić, Silvija Hercigonja i Frane Jelinčić. Režiju i koreografiju dao je Oskar Harmoš, a dirigovao je Ino Pereši.

* * *

DOKUMENTARNI FILM O VAZDUHOPLOVCIMA — Do kraja ove godine biće završen prvi dokumentarni film o Vazduhoplovnom savezu Jugoslavije. Film će prikazati život i rad modelara, pilota jedriličara i motornih pilota u aeroklubovima. Neke scene za ovaj film snimljene su za vreme trećeg saveznog vazduhoplovnog sleta, koji je održan u julu ove godine u Rumi. Film snima preduzeće »Avala«, a režiju vodi A. Nikolić.

25-GODIŠNJICA VARAŽDINSKOG MUZEJA — U Varaždinu je pre 25 godina otvoren Gradski muzej. Izloženi su razni predmeti kulturno-istoriskog značaja sa područja Hrvatskog Zagorja i Varaždina. Varaždinski muzej je jedan od retkih pokrajinskih muzeja u našoj zemlji, bogat raznim dokumentima iz ekonomskog, političkog i kulturnog razvoja ovoga kraja i same varoši.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA U OKOLINI KRAGUJEVCA — U selu Đurđevu, u Lepeničkom srezu, otkriveni su ostaci velikog preistoriskog naselja. Prilikom riljanja vinograda seljaci su pronašli fragmente preistoriske keramike, školjke, životinjske kosti, naročito savernog jelena i veći broj ostataka preistoriskih oruđa za rad. Po obilju jelenovih kostiju i školjaka može se zaključiti da je ova oblast bila močvarna i prekrivena šumama i rekama. Naselje koje je ovde postojalo bilo je utvrđeno suvomeđinom.

I u selu Saranovu otkrivena je velika mogila u kojoj su u davnoj prošlosti sahranjivani leševi i urne sa pepelom spaljenih mrtvaca. Arheološka grupa Oblasnog muzeja u Kragujevcu vrši iskopavanja na ovom terenu.

Pored toga, nedavno je u selu Dobrači, u Gružanskom srezu, pronađena prostrana slovenska nekropola. Kako su tvrdili saradnici Srpske akademije nauka koji su vršili iskopavanje, ova nekropola potiče iz devetog veka naše ere. Posle Glasinca u Bosni, ovo je najveće nalazište muzejskih predmeta u našoj zemlji. Tu su pronađeni fragmenti preistoriske keramike što znači da su se prvi Sloveni — doseljenici sahranjivali u vizantiske mogile. Takođe je pronađen veći broj raznih predmeta od vrednosti, nakita i primitivnih ukrasa.

BIBLIOGRAFIJA

Jovan Popović: **Lica u prolazu**, pripovetke. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad 1950, ćirilicom, str. 193, cena?

Žan Kasu: **Četrdesetosma**. Prevela Julijana Najman. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 240, cena 52 din.

Žil Vern: **Tajanstveno ostrvo**, roman. Izdanje »Nopoka«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 662, cena 103 din.

Džek London: **Martin Idn**, roman. Preveo Živojin V. Simić, stihove u tekstu prepevao Desimir Blagojević. Izdanje »Nopoka«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 375, cena 68 din.

Radjard Kipling: **Bela foka — Kvikvern**, dečije pripovetke. Izdanje »Nopoka«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 49, cena 22 din.

PRETPLATNICIMA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

Skreće se pažnja starim pretplatnicima da izmire dugovanje i obnove pretplatu za 1951 godinu.

Pretplatniku koji ne izmiri dugovanje do kraja meseca novembra 1950 godine biće obustavljeno slanje lista.

Iz mesta gde postoje revizori ne primamo nove pretplate. Od ovoga se izuzimaju: biblioteke, zadruge i kolektivi.

Prima se samo polugodišnja i godišnja pretplata. Polugodišnja pretplata za jedan primerak iznosi dinara 100, a godišnja dinara 200.

Novac slati na tek. račun br. 101-903305.

Administracija »Književnih novina«

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju
Broj čekovnog računa 101-903305
Poštanski fah 617

Povodom članka Pjera Tabaka

„Za sistematsku bibliografiju"

Povodom članka Ive Andrića »O potrebi popularisanja nauke i naučnih radova«, objavljenog u br. 42 Književnih novina, u kome je na ubedljiv način istakao potrebu bibliografije članaka iz časopisa i novina — u prošlom broju Književnih novina izašao je članak Pjera Tabaka pod naslovom »Za sistematsku bibliografiju«. Kako ovaj članak Pjera Tabaka pretstavlja jedan nepotpun i jednostran osvrt na probleme bibliografije kod nas, a pogotovu što je objavljen u Književnim novinama, za koje i sam pisac pravilno konstatuje da su »direktivan tjednik po pitanju kulture i umjetnosti«, neka nam bude dopušteno da učinimo neke dopune, pružanjem podataka i činjenica koje će doprineti boljem objašnjenju ovog pitanja.

1) U početku svog članka Tabak se osvrnuo na izdavačku delatnost kod nas. Nikakvim podacima nije raspolagao, već je pretpostavljao broj izdatih publikacija za 1950 god. Kao bazu za svoju pretpostavku uzima podatak iz članka »Pola godine izdavačke delatnosti u NR Hrvatskoj« (koji je, verovatno, on sam pisao, jer je potpisan inicijalima P. T.) objavljenog u »Slobodnoj Dalmaciji« u br. 1776, u kome se navodi da je u prvom polugođu u Hrvatskoj objavljeno 539 knjiga, časopisa i skripata.

Međutim podaci o našoj izdavačkoj delatnosti do sada su već više puta objavljivani od strane Direkcije za informacije pri Pretsedništvu vlade FNRJ, te je bilo nepotrebno pretpostavljati bilo kakve cifre. Naročito je bilo suvišno i nesigurno pretpostavljanje i za 1950 godinu za koju je Bibliografski institut FNRJ počeo da izdaje redovno tekuću »bibliografiju Jugoslavije«, u svojoj ediciji »Bibliografija Jugoslavije — knjige, brošure i muzikalije«, pod glavnim uredništvom prof. dr. Borislava Blagojevića inače direktora Bibliografskog instituta FNRJ. Iz ove mesečne edicije može se ustanoviti da je za 10 meseci ove godine u Jugoslaviji objavljena 3.441 knjiga, brošura i muzikalija.

Kad je već reč o izdavačkoj delatnosti kod nas, iznećemo podatke za vreme od 1945 do 1949, kojima raspolaže Bibliografski institut FNRJ. Za ovaj period kod nas je izdato ukupno 13.869 knjiga, brošura i muzikalija. Po godinama izdavačka delatnost bila je sledeća: u godini 1945 izašlo je 1.345; u godini 1946 izdato je 2.738; u 1947 godini izdato je 2.835; u godini 1948 izdato je 3.413 i u godini 1949 izdato je 3.538. Naravno ni ovi podaci, kao ni drugi raniji podaci, ne mogu pretendovati na apsolutnu tačnost, pošto evidencija ove vrste ne može biti do kraja sprovedena. Neopravdana je hipoteza Tabaka, da je izdavačka delatnost približno jednaka u svima republikama. Čitaoca koga bi to interesovalo moglo bi da dovede u zabunu. Tako na pr. dok je u 1946 godini u Hrvatskoj izdato 770 knjiga, brošura i muzikalija, u Bosni i Hercegovini izdato je 72, u Makedoniji 58 a u Crnoj Gori samo 6 (»Jugoslovenska bibliografija 1945« — izdanje Direkcije za informacije Vlade FNRJ, Beograd, 1950). U 1948 godini u Srbiji su izdate 1534 knjige, brošure i muzikalije, a u Makedoniji 108, u Crnoj Gori samo 14 (»Jugoslovenska bibliografija 1948« — izdanje Direkcije za informacije Vlade FNRJ, Beograd, 1950).

2) Iz izlaganja Pjera Tabaka moglo bi se zaključiti, da od oslobođenja do danas ne postoje gotovo nikakve bibliografije, iz kojih se može videti naša izdavačka delatnost. Toga radi on zaključuje da kod nas postoji »kaos u bibliografiji«. Međutim, ovo nije tačno, jer od oslobođenja na ovamo izdate su sledeće bibliografije, koje su imale za zadatak da obuhvate našu izdavačku delatnost u pojedinim godinama. Tako imamo: »Jugoslovenska bibliografija 1945« — koju je sastavio Živorad P. Jovanović, a izdala Jugoslovenska knjiga u Beogradu 1947 god.; »Jugoslovenska bibliografija 1946«, koju je takođe uradio Živorad P. Jovanović, a izdala Jugoslovenska knjiga u Beogradu 1950 god. i za 1947 godinu imamo bibliografije Srbije i Slovenije i to: »Bibliografija Srbije 1947« — u izdanju Ureda za informacije pri Pretsedništvu vlade NRS, Beograd, 1948 i »Slovensku bibliografiju 1945—1947«, koju je pripremila Štefka Bulovec, a izdala Narodna in univerzitetna knjižnica u Ljubljani 1948 god. — što sa urađenom hrvatskom bibliografijom za ovu godinu daje dosta određenu sliku naše izdavačke delatnosti u toj godini, jer na ostale republike dolazi vrlo mali broj publikacija; za 1948 god. postoji »Jugoslovenska bibliografija 1948« koju je izdala Direkcija za informacije pri Vladi FNRJ 1949 god. i najzad tokom cele 1949 god. izlazio je bibliografski mesečnik »Izdavačka delatnost u FNRJ«. Ne puštajući se u ocenu navedenih bibliografija ipak se mora konstatovati da se njima zadovoljava preka potreba, kao i to da se ne može zaključiti da kod nas u bibliografiji postoji haos bar za ovaj period vremena.

3) Ne nalazimo da bi mogla biti opravdana bojazan za budućeg bibliografa, recimo posle deset godina, kada bi pristupio obradi bibliografije FNRJ, jer evo već godinu dana postoji Bibliografski institut FNRJ, koji ima za osnovni zadatak obradu tekuće bibliografije, kao i retrospektivne. Kao što smo već napomenuli, Institut od 1 januara 1950 god. radi na tekućoj bibliografiji Jugoslavije knjiga, brošura i muzikalija. Ova je publikacija svakako poznata Tabaku, jer je notirana u »Narodnoj knjizi« za mesec juni u kojem se broju nalazi i jedan njegov članak. Na kraju izlaganja o postojanju ovih opštih bibliografija u našoj zemlji, postoji čitav niz specijalnih bibliografija koje su izdate od 1945 god. na ovamo.

4) Što se tiče bibliografije članaka iz časopisa, za koju se Tabak u svom radu zalaže, obrazloženje za stvaranje ove vrste bibliografije dao je vrlo umesno. Opravdanost je zaista ubedljiva i korisnost je nesumnjiva, ali radi potpunosti podataka o radu na bibliografiji kod nas, treba istaći da takva bibliografija već postoji, i to jedna odlična bibliografija ove vrste. Još 1948 godine izdala je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu — »Bibliografiju rasprava, članaka i književnih radova u časopisima NR Hrvatske za godinu 1945 i 1946«, a ovih dana izašla je i druga sveska koja obuhvata članke iz časopisa koji su izašli u toku 1947 godine. Ova edicija, kao što se vidi, obuhvata je samo časopise sa teritorije NR Hrvatske.

Radi obaveštenja čitalaca po ovom pitanju, treba reći i ovo. Bibliografski institut FNRJ shvatajući potrebu i korisnost ove vrste bibliografije, izdaje novu seriju tekuće bibliografije, pored već postojeće tekuće bibliografije knjiga, brošura i muzikalija i to: »Bibliografija Jugoslavije — članci i književni prilozi u časopisima«, kojoj je glavni urednik prof. dr. Borislav Blagojević. Ova će bibliografija selektivno obuhvatiti članke iz sviju naših časopisa i pojedinih dnevnih listova koji su kod nas izašli u 1950 godini. Publikacija će biti tromesečna. Prva sveska, koja obuhvata časopise izašle tokom meseca januara, februara i marta 1950 god. izaći će ovih dana iz štampe. Sadržaće oko 4.600 bibliografskih jedinica i iznosiće preko 20 štampanih tabaka.

5) Radi određenosti bibliografskih pojmova, nalazim da bi se trebalo osvrnuti na neke bibliografske termine koji su upotrebljeni u članku. Nama nije jasno šta se podrazumeva pod rečju »sistematska bibliografija«. Ako je reč o vrsti bibliografije — takva biliografija ne postoji; ako je sistematičnost uzeta kao način rada — to je za svaki posao potrebno, a za bibliografski pogotovu. Ako se pod sistematskom bibliografijom shvatila ona bibliografija koja bi trebala da ima registar autora i predmetni registar — onda je to bilo suvišno reći, jer je to osnovni zahtev svake bibliografije. Doduše, zahtev za registrom autora i predmetnim registrom upućen je časopisu »Narodna knjiga«, koji po rečima Tabaka »ispunjava dolično naučnu misiju na području bibliografije«. Nama se čini da ovaj časopis nema za cilj »naučnu bibliografiju«, već da knjigu kao takvu popularizuje i približi narodnim masama, koji zadatak u potpunosti ispunjava.

Iz svega dosad izloženog kao nepobitan zaključak se nameće potreba i opravdanost bibliografije uopšte. Bez poznavanja literature bilo kog problema ne postoji mogućnost uspeha u radu. Ali isto tako, ukoliko se zalažemo za rad na bibliografijama, nama izgleda da je potrebno bibliografiju kao takvu popularisati. Sem toga, potrebno je dati potstreka i mogućnosti rada na bibliografiji svima onima koji imaju volje ili pak potrebe da rade na njoj. Nalazimo da je to dovoljno i pravilno podvučeno i u članku Pjera Tabaka, koji u svakom slučaju zaslužuje pažnju i pohvalu.

Zoran T. STOSIC

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.